

BISERICA BĂRBOI DIN IAȘI – „VATOPEDUL DIN MOLDOVA”. STUDIU DE ISTORIE ȘI ARHITECTURĂ

Sorin IFTIMI *

Biserica Bărboi („Sf. Ap. Petru și Pavel”) este o biserică ortodoxă din municipiul Iași, situată în centrul orașului Iași, pe Stradela Bărboi nr. 12. Aceasta a fost construită în anii 1841-1844, pe locul unei biserici zidite de vornicul Ursu Bărboi, un strămoș al familiei Sturdza, în perioada 1613-1615. Biserica a fost ridicată după planurile arhitectului grec Andrei Caridis, care a fost ajutat de meșterii Atanasie și Gheorghe, greci din provincia Sisani.

Biserica a fost transformată în 1669 în mănăstire, urmașii ctitorului din familia Sturdza închinând-o Mănăstirii Vatopedu din Muntele Athos. Mai multe mănăstiri ieșene au fost închinat la Athos: Sf. Atanasie din Copou (Grădina Botanică), Trei Ierarhi, Golia și Bărboi. Centrul administrativ al mănăstirilor din Moldova care țineau de Muntele Athos era la cea mai impunătoare dintre acestea, Mănăstirea Golia, unde rezida exarhul delegat de Sf. Munte. În ce privește expresia arhitectonică și artistică, Biserica Bărboi este cea care exprimă cel mai bine această prezență cultural-religioasă grecească în capitala Moldovei. De aceea, biserica Bărboi ar putea fi numită, metaforic, „Vatopedul din Moldova”.

Trebuie să fie reamintite și alte „atuuri” pentru care biserica Bărboi este prezentă în memoria publică. În această biserică a fost înmormântat, în anul 1842, fostul domnitor Ioniță Sandu Sturdza (1822-1828), primul domn pământean al Principatului Moldovei de după epoca fanariotă. Tot aici sunt înmormântați și alți membri ai familiei Sturdza, precum și poetul Alecu Russo (1819-1859). La această biserică a fost diacon, în tinerețe, Ion Creangă, viitorul mare povestitor al literaturii române.

Mănăstirea Bărboi a fost inclusă pe *Lista monumentelor istorice din județul Iași*¹, fiind alcătuită din următoarele trei obiective:

- Biserica „Sf. Apostoli Petru și Pavel” - datând din perioada 1841-1843, având codul LMI IS-II-m-B-03730.01
- Casa parohială - datând din prima jumătate a secolului al XIX-lea, având codul LMI IS-II-m-B-03730.02
- Turnul clopotniță - datând din perioada 1726-1733, având codul IS-II-m-B-03730.03. În studiul de față vom dedica spațiile convenite fiecăruia dintre aceste obiective.

* Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași – Muzeul de Istorie a Moldovei.

¹ *Lista monumentelor istorice din județul Iași* din anul 2004, având codul de clasificare IS-II-a-B-03730.

I. ANSAMBLUL MĂNĂSTIRII BĂRBOI

Mănăstirea Bărboi este situată la capătul Uliței Podul Vechi, la limita mahalalei locuite cândva de armeni, fiind învecinată, de cealaltă parte, cu mahalaua Tg. Cucului, care a ajuns să fie locuită majoritar de populația evreiască. Călugării greci care s-au așezat aici la începutul secolului XVII, au găsit în această parte a orașului un mediu cultural foarte divers, o societate deosebit de cosmopolită. Cele câteva planuri din secolul XIX ale orașului Iași oferă o imagine asupra topografie amplasării mănăstirii, dar și asupra evoluției clădirilor din incintă (Fig. 1).

*

În privința incintei de zid a mănăstirii, încă nu a fost stabilită cu siguranță data la care a fost construită. Se pare că acest fapt a fost realizat destul de târziu, întrucât pe un *Trebnic* (Câmpulung, 1646), se află următoarea însemnare: „Să se știe de cându au arsu Târgu di Sus, în dzili pre înălțatului domnu Scărlat vodă Ghica, a doo zi după Dumineca Mari, luni, maiu 15, 7266 (1758) ... Iar Scărlat vodă șide cu gugiumana a mână și se ruga Țării și șede zăplajii Bărboiului, acest știm noi”². Domnia moldovenească a lui Scarlat Ghica a fost între 2 martie 1757 - 7 august 1758. Reiese că cel puțin la acea dată, incinta Mănăstirii Bărboi nu era de zid, ci din zăplaji de lemn.

Din aceste ziduri, se mai păstrau în 1974 doar unele fragmente pe latura nordică și în colțul nord-vestic de la intrare³. Cu prilejul refacerii și reconstrucției întregului ansamblu bisericesc al Bisericii Bărboi (1980-1988), cu stăruința, osteneala și directa îndrumare a mitropolitului Teoctist, au fost restaurate și zidurile de incintă între anii 1984-1986, cu fonduri acordate de Mitropolia Moldovei și Sucevei.

În actul de închinare la Vatoped, făcut în 12 martie 1669, se arată că marele stolnic Ilie Sturdza a dăruit mănăstirii Bărboi „o pivniță cu loc de casă, ce s-au cumpărat de la Alexandru Lisița serdarul, și cu alt loc de casă cumpărat de boiarul nostru Ilie Sturdza de la neamul Cismarul, care este lângă pivniță, care locuri și cu pivnița sunt aproape de sfânta mănăstire, și au fost pre aceste locuri, deasupra pivniței, Trapezăria sfintei mănăstiri”. Este indicată deci clădirea unde obștea monahală se aduna la orele mesei. Reiese, de aici, necesitatea unei atente evaluări a pivnițelor existente în incinta mănăstirii, unele dintre acestea putând data încă din veacul al XVIII-lea. Acestea s-ar putea dovedi ca fiind cele mai vechi vestigii legate de existența acestui așezământ și trebuie să li se acorde atenția necesară.

O altă informație documentară arată că în curtea mănăstirii s-a construit în 1845 o căsuță (două camere și bucătăria) pentru lucrători (servitori), care astăzi nu mai există⁴.

Secularizarea averilor mănăstirești de la 1863 au oferit prilejul întocmirii unui inventar care ilustrează destul de bine starea imobilelor din incinta acestui așezământ monahal. *Catagrafie de binale și starea Mănăstirii Bărboi*, din 10 decembrie 1863, consemnează următoare stare de fapt⁵:

² *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*. Un corpus editat de I. Caproșu și E. Chiaburu, vol. II (1751-1795), Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008, p. 77.

³ *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Ed. Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1974, p. 380.

⁴ Florin Marinescu, *Mănăstirea Sfinții Petru și Pavel din Iași (Bărboi)*, în „Monumentul”, 2008, p. 79.

⁵ DJANI, Mitropolia Moldovei, dos. 89/1863, f. 23-24.

1. Sfântul lăcaș este zidit din piatră cioplită cu 5 turnuri, 5 cruci de fier și poleite, acoperit cu tiniche, vărut pe dinafară, pe dinăuntru zugrăvită toată în chipul testamentului și zugrăveală cu ulei, bolta așezată pe 8 stâlpi, din care 4 sunt de marmură și 4 de piatră șlefuită și pe jos pardosită cu marmură și 4 stâlpi iarăși de piatră șlefuită care sunt afară lângă ușă și pe dâșii așezat frontonul și deasupra cu o cruce mare de fier și poleită. La antret sunt două uși, una de fier în două canaturi și una pe jumătate de sticlă și jumătate de lemn, iarăși în două canaturi, deasupra căreia este un arc de cercevele de sticlă colorată (?); o ușă la altar, tot de fier; 11 ferestre mari, cu gratii de fier și cu câte două rânduri de cercevele de stejar și vopsite roșu; 24 de ferestre la 5 turnuri, 5 ferestre la cafas, în fața bisericii și 2 ferestre de antret și acestea au și gratii de fier. Biserica este jur-împrejur cu zid de piatră.
2. O pereche de case în care locuiește egumenul, este zidită de cărămidă pe temelie de piatră, care se cuprinde în 6 odăi sus și 4 jos, cu antreu și săliță, din care 3 odăi și antretul sunt zugrăvite și cu dușumele pe jos, cu bagdadii, însă numai cele de sus, cu ferestrele și ușile trebuitoare și acoperite cu șindrilă, precum și cu balcon din față.
3. Bucătăria caselor egumenești se cuprinde într-o odaie în care este o plită mare de fier cu tot tacâmul ei, acoperită cu tavanuri și zidită de cărămidă, cu o ușă și ferestrele trebuitoare, o cameră de scânduri lipită de case; o pivniță de piatră sub casa egumenească cu 3 hrube, o șură de tavanuri și înăuntru un hambar cu 4 despărțituri și un zemnic tot de piatră, una găinărie veche de scânduri, o hulubărie nouă, tot de lemn.
4. Un grajd mare zidit din cărămidă pe temelie de piatră, nou (?), acoperit cu table de fier și cu pod pentru fân, în care se cuprind 4 despărțituri cu ușile lor.
5. O pereche case mari, de cărămidă, pe temelie de piatră, cu 6 odăi și o sală prin mijloc, acoperite cu șindrilă, cu dușumele pe jos și bagdadie, iar ușile și ferestrele sunt toate bune, precum și cerdacul din față, cu parmalac (?) de lemn, închiriate domnului Mărgăritu Papa Nicolau, cu 85 galbeni pe an.
6. O bucătărie de cărămidă pe temelie de piatră, acoperită cu șindrilă, cuprinzătoare de 3 odăi, cu ferestrele și ușile lor, precum și o pivniță de piatră sub arătatele case de la nr. 5.
7. O pereche de case de vălătuci, acoperite cu șindrilă, cuprinzătoare de 6 odăi, cu o sală și ferestrele lor, cu cerdac de lemn în față, din care odăi în 4 locuiește iconomul Ioan Ionescu, servitorul bisericii și în două locuiește văduva Trandafira Teodoru, pentru care plătește o chirie de 16 galbeni pe an.
8. Una pereche case vechi de vălătuci acoperite cu șindrilă, cuprinzătoare de 3 odăi, cu ușile și ferestrele trebuitoare, în care locuiește diaconul Ion Creangă, servitorul bisericii⁶.
9. O pereche case tot de vălătuci acoperite cu șindrilă, cuprinzătoare de 4 odăi, cu ușile și ferestrele lor, cuprinzătoare de o odaie cu o ușă și ferestre, care case sunt închiriate dumisale Lisei Ghenovici, cu 40 galbeni pe an.
10. O pereche de case de vălătuci acoperită cu șindrilă, cuprinzătoare de 7 odăi, cu ușile și ferestrele lor, din care 5 odăi. Locuiește iconomul Zaharia și iconomul Grigori, servitorii bisericii, și în 2 locuiește văduva Kira Fotini, fără a plăti chirie.
11. O pereche de case de vălătuci pe temelie de piatră, acoperită cu șindrilă, cuprinzătoare de 5 odăi, cu ușile și ferestrele lor, precum și o șură în dosul caselor, de scânduri și veche, în care case locuiește un arhitect grec ce au lucrat la clopotnița bisericii, fără a plăti vreo chirie.

⁶ Deci, diaconul Ion Creangă, viitorul scriitor, nu a locuit în casa parohială, așa cum se crede de obicei, ci într-o casă de vălătuci din incintă, astăzi dispărută.

12. O casă de cărămidă pe temelii de piatră, acoperită cu tiniche albă, cuprinzătoare de o odaie cu om ușă și 3 ferestre, în care locuiește păstorul (?) bisericii.

13. Clopotnița bisericii este tot zidită de piatră cioplită, turnul acoperit cu tiniche, cu o cruce mare de fier și poleită, poarta este în două canaturi de lemn de stejar, în pacheturi legată cu fier, deasupra are și un arc de fier.

Din afară de poartă:

14. O pereche de case de cărămidă pe temelie de piatră, acoperită cu șindrilă, cuprinzătoare de 5 odăi, în bună stare, cu ușile și ferestrele lor trebuitoare, care case vin la ulița din fața clopotniței și sunt închiriate evreului Nuta Mandel, cu 75 galbeni pe an⁷.

15. O pereche de case de cărămidă pe temelii de piatră, acoperite cu șindrilă, cuprinzătoare de 7 odăi, în bună stare, cu ușile și ferestrele lor, care case vin la uliță, în fața clopotniței și sunt închiriate dumisale Dimitrie Melano și doctorul Retea, cu 100 galbeni.

16. O pereche de case de cărămidă pe temelii de piatră, acoperită cu oale, cuprinzătoare de 4 odăi, în bună stare, cu 4 uși de fier și 4 obloane tot de fier, precum și două bucătării, câte o odaie dindosul lor, acoperite tot cu oale, cu ușile și ferestrele lor, care dughene vin la ulița Podului Vechi și sunt închiriate dumisale Anton Ion, argintar, cu 80 galbeni pe an. 1863 decembrie 10. Isaia Dioclias”.

Reamenajarea incintei bisericii

Incinta mănăstirii Bărboi a cunoscut, de-a lungul vremii, mai multe reamenajări, urmând diversele schimbări de funcțiuni sau de statut. Statutul de mănăstire nu a adus acea organizare spațială foarte riguroasă, cu șiruri perimetrare de chilii cu fațadele umbrite de un peristil, pe care le întâlnim în alte părți (de pildă, la Mănăstirea Sf. Ioan din Focșani, închinată tot la Muntele Athos).

După secularizarea din 1863, obștea mănăstirii a fost desființată, iar locașul transformat în biserică de mir. Biserica a intrat sub autoritatea Ministerului Cultelor de la București. La 29 februarie 1868, se stabilea, conform deciziei Delegației permanente din 24 februarie a.c. „a se dărâma imobilele municipiului din curtea bisericii Bărboi în scopul înființării unei grădini în jurul bisericii, a construirii unui monument scriitorului și patriotului Alecu Russo, cât și pentru construirea unui Azil de bătrâni...”. Cu acest prilej, vechile imobile din curte trebuiau să fie eliberate de chiriași. Se cere somarea chiriașilor ca până în ziua de 23 aprilie a.c. să libereze apartamentele ocupate și anume: Dar. Ghurtz (?), St. C. Rotaru, Doamna Dimitriu, doamna El. Lohan⁸.

Problema protejării incintei continua să preocupe părintele paroh. La 30 iunie 1872, acesta se adresa Primarului, arătând următoarele: „Ograda bisericii Bărboi, având o poartă mare către apus și două porțițe, una către răsărit și alta către miazăzi, astfel, de câțiva ani, a servit de trecere și circulația cetățenilor⁹. Aceste împrejurări și lipsa mijloacelor a întreține un portar, face ca porta și porțițele să stea deschise ziua și noaptea. Din această cauză, ograda numitei biserici a devenit a fi expusă la intratul și încălecatul diferitelor animale străine, mai cu deosebire rămătorilor care nu numai produc necurătenie și diferite stricăciuni, dar rămă și

⁷ *Catagrafie de binale și starea Mănăstirii Bărboi* (1863), Serviciul Județean Iași a Arhivelor Naționale (DJANI), Fond Mitropolia Moldovei, dos. 89/1863, f. 23-24.

⁸ DJANI, Primăria Iași. Imobile, dosar 391, f. 17.

⁹ DJANI, Documente, P. 553/41 f. 15.

sapă până și mormintele. Astă stare indignează pe orice trecător și lovește respectul de care trebuie să fie înconjurată biserica și osemintele ...

La 4 martie 1873 se înainta o adresă către primarul N. Gane, prin care se ridică problema desființării cimitirului din incinta mănăstirii: „Primarul și Consiliul Comunal, în ședința din 28 februarie 1873, având în vedere aglomerația de înmormântări ce s-a făcut de un timp încoace în cimitirul bisericii Bărboi, având în vedere că acest cimitir este situat în centrul orașului și înconjurat de locuințele slujitorilor bisericii și a altor particulari, contra regulilor de igienă și sănătate publică, pe aceste considerente și în interesul de a evita orice triste consecințe, au decis ca de astăzi înainte înmormântările în cimitirul bisericii Bărboi vor fi cu desăvârșire oprite”¹⁰.

Problema se dovedea a nu fi chiar atât de simplă, astfel încât, foarte curând, s-a revenit asupra acestei interdicții. La 22 martie 1873 a fost încheiat un nou proces-verbal: „Prin dispoziția nr. 2110 din 4 a curentei lui, s-au oprit cu desăvârșire înmormântările în cimitirul bisericii Bărboi. Având în vedere însă că îndată după publicarea acelei dispoziții s-au primit reclamații din partea mai multor poporâni de la acea biserică, cum și cereri de a se permite înmormântarea în mormintele familiilor lor aflătoare la acea biserică. Având în vedere că, pe de altă parte, că oprirea înmormântărilor de la biserica Bărboi nu este cuprinsă în dispozițiunea generală făcută la anul 1871... Subscrisul cu consimțământul membrilor consiliului mai jos subscriși, *revocă* dispoziția luată în urmă și decide *redeschiderea* cimitirului Bărboi pentru poporâni acelei biserici, a căror familii sunt înmormântate acolo”¹¹. Decizia era semnată de primarul N. Gane, la 22 martie 1873.

Problema amenajării spațiului verde din incinta bisericii a revenit în primii ani de după 1900. S-a păstrat adresa Protoiereiei nr. 475 din 10 martie 1903: Mitropolitul prin ordinul 503 din 1903 a decis ca „imediat să înceapă plantarea curților din jurul bisericilor, formând alei regulate, de orice fel de arbori vor fi la îndemână. De preferință ar fi brazi, tui, tei, salcâmi sau alți arbori decorativi”¹²

Restaurare a ansamblului bisericii Bărboi din anii 1984-1986 a dus și la înlăturarea ultimelor clădiri de vâlătuci sau paiantă, fiind lăsate în picioare doar clădirile rezistente și cu relevanță istorică pentru evoluția mănăstirii (Fig. 2).

II. CTITORII BISERICII BĂRBOI

A. Familia Sturdza, ctitorii și închinătorii primei biserici (1615/1669)

Ctitorul vechii bisericii, cel care a dat și numele acesteia, a fost „cneazul” *Ursu Bărboi*, fratele lui Sturdza hatmanul. Acesta a fost căsătorit cu Anghelina, fiica lui Lupe Huru pârçălab de Hotin¹³. O soră a acesteia, Maria, a fost doamna lui Ioan Vodă cel Cumplit (1572-1574)¹⁴.

¹⁰ DJANI, Primăria orașului Iași, dos. 112/1871.

¹¹ Ibidem.

¹² DJANI, Primăria Iași, dos. 145/1903, f. 7.

¹³ Maria, fiica lui Lupu Huru, a fost doamna lui Ioan Vodă cel Viteaz (1572-1574). Celelalte fiice ale lui Huru au fost: Nastasia Ciolpăneasa, Anghelina păhărniceasa și Grozava vistierniceasa. Nicolae Stoicescu, *Dicționar al Marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 312.

¹⁴ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al Marilor dregători*, p. 312.

Ursu Bărboi a fost executat, în urma implicării sale într-un complot împotriva domnitorului Ștefan Tomșa¹⁵. Cronicarul Miron Costin arăta că pe Ștefan Tomșa „il urăseră boierii, carii, măcar că era mai toți de casa lui, anume Beldiman logofătul, Bărboi vornicul, Sturdzea Hatmanul, Boul vistiernicul, iară nice ei fără grija morții nu erau, ci îmbla în tot ceas, cu să zice, cu dzilele amână”¹⁶. După ciocnirea de la marginea Iașilor, la Fântâna lui Păcurar, s-a risipit oastea boierilor răzvrățiți, „din cari în loc au prinsu pre Bărboi vornicul și apoi pre fecioru-său. Deci, pre Bărboiu cel bătrân îndată l-au înțepatu în laturea târgului, iară pre feciorul lui au trimis de l-au spândzuratu în poarta casei tătâne-său. Iară Beldimanu și Sturdezea și Boul scăpaseră în Țara Românsă...”¹⁷. În acest fel, Ursu Bărboi a rămas fără o descendență masculină. Documentele amintesc, la 1635, doar două fiice ale „Anghelinei Bărboiaie” și anume pe Nastasia și Greaca, care erau „nepoatele Doamnei Maica”¹⁸.

Grija asupra bisericii familiei a trecut asupra fratelui lui Bărboi, marele vistiernic Matei Sturdza, căsătorit cu fiica domnitorului Gheorghe Ștefan (1653-1658). Cei care vor închina ctitoria Sturdzeștilor la Muntele Athos (1669) au fost fiii lui Matei Sturdza. Este vorba despre Teodor, Ilie și Chiriac. Primii doi frați nu au descendență cunoscută, astfel încât familia ctitorilor va continua doar prin urmașii lui Chiriac Sturdza, staroste al cetății Hotinului (1672). Fiii săi vor da cele două ramuri ale familiei Sturdza: marele vornic Ioan Sturdza stă la baza ramurii principale, iar fratele său, marele cupar Sandu Sturdza, a fondat ramura secundară (cadetă).

Acest drept de ctitorie transmis pe orizontală în familia Sturdza, de la o ramură la alta, pune în evidență o concepție specifică asupra „neamului” și a înrudirilor, solidaritatea tradițională fiind una remarcabilă. Un mecanism asemănător poate fi remarcat în cazul diplomei de înnobilitare conferite la 1670 de Mihail Apaffi, principele Transilvaniei, lui Ilie Sturdza. Statutul de nobil s-a transmis nu urmașilor direcți, ci fraților săi și descendenților acestora, după cum se arată chiar în textul documentului.

Ramura principală

Pentru genealogia Sturdzeștilor, deosebit de important este fiul lui Ioan, marele logofăt Sandu Sturdza, căsătorit cu Elisabeta, fiica lui Teodor Paladi.

Potrivit pisaniei, ctitorul bisericii de la 1840 a fost marele logofăt Dimitrie Sturdza și soția sa Elena, fiica marelui logofăt Theodor Balș și a Elenei P. Cantacuzino, care reprezentau ramura de la Miclăușeni¹⁹.

Logofătul Dimitrie Sturdza (1756-1846) este fondatorul bibliotecii de la Miclăușeni, tezaur de carte de o importanță covârșitoare pentru cultura română²⁰. Acest valoros fond de manuscrise și carte veche a stat la baza înființării Bibliotecii Academiei Române, prin

¹⁵ Ștefan S. Gorovei, *Contribuții la genealogia familiei domnitoare Tomșa*, în „Revista Arhivelor”, XLVIII, 1971, 3, p. 375–390.

¹⁶ Miron Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace*, în *Opere*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958, p. 61.

¹⁷ *Ibidem*, p. 62.

¹⁸ Nicolae Stoicescu, *Dicționar la marilor dregători*, p. 348.

¹⁹ Anterior, Dumitrache Sturdza a fost căsătorit (1781) cu Soltana Ventura, cu care a avut două fete. Mormântul Soltanei se află la Miclăușeni.

²⁰ Costin Merișca, *Castelul de la Miclăușeni în cultura română*, Editura Cronica, ediția I, 1996, p. 31-38.

donățiile lui D. A. Sturdza (de la Miclăușeni) și Constantin Sturdza-Șcheianul. Pentru pasiunea sa bibliofilă Nicolae Iorga l-a denumit pe Dimitrie Sturdza „Molia Aurită”. Bătrânul cărturar a prezidat comisia de familie întrunită la 1842 pentru a cerceta și redacta *Genealogia familiei Sturdza*, tipărită la inițiativa domnitorului Mihail Sturdza.

Elena Balș-Sturdza (1771-1843), soția lui Dimitrie Sturdza, este înmormântată la Bărboi. Este interesant că cei doi soți au preferat să aibă locul de veci în Iași și nu la reședința de la Miclăușeni, unde construiseră o biserică, în anii 1823-1824²¹. Aceasta avea dublul hram de „Bunavestire” și „Sfinții Voievozi” (Mihail și Gavril). Pentru acest lăcaș a fost adusă la Miclăușeni icoana Maicii Domnului provenită de la Paraclisul Cetății Neamțului.

Un portret votiv al Sturdzeștilor care au ctitorit biserica Bărboi nu s-a păstrat. La biserica din Miclăușeni există o asemenea pictură pe pânză, de mari dimensiuni, în care sunt zugrăvite patru personaje din familia Sturdza²² (Fig. 3). Această lucrare pare să fie adusă însă din biserica de la Ruginoasa, după ce Sturdzeștii au vândut respectiva moșie, după 1850.

Alexandru Sturdza (1803-1849), era fiul lui Dimitrie Sturdza de la Miclăușeni.

El s-a căsătorit, la 1831, cu Ecaterina (Catinca), fiica logofătului Costache Sturdza de la Ruginoasa și a Elenei, fiica logofătului Iordache Cantacuzino-Paşcanu²³. Astfel s-au reunit cele două ramuri ale familiei Sturdza. Potrivit călătorului rus Porfirie Uspenschi (1846), fiul lor, Alexandru a cumpărat marmura pentru masa altarului bisericii Bărboi. El s-a remarcat în iunie 1848, când l-a înfruntat pe Talaat-Efendi, comisarul Porții Otomane, venit la Iași pentru a restabili ordinea în urma revoluției ce se manifestase în capitala Moldovei. Alecu Sturdza a decedat la 1849, probabil de holeră, fiind înmormântat în biserica de la Miclăușeni (Fig. 14).

Deși ctitorii principali sunt Sturdzeștii de la *Miclăușeni*, în naosul bisericii Bărboi se află mausoleul de marmură (Fig. 6) dedicat Sturdzeștilor de la *Ruginoasa*. Aceștia sunt Sandu Șt. Sturdza (1758-1831) și soția sa Ecaterina (1767-1835), fiica domnitorului Constantin Moruzi, ctitorii bisericii de la Ruginoasa²⁴. Mausoleul a fost construit de fiul lor, Costache Sturdza, locotenent domnesc la 1842, comanditarul actualului palat de la Ruginoasa (Fig. 5). Aici se află și mormântul Smarandei (1775-1845), fiica lui Sandu Sturdza, căsătorită cu marele vistiernic Alecu Balș. Explicația acestui fapt poate fi unirea celor două ramuri prin căsătoria lui Alexandru Sturdza de la Miclăușeni cu Ecaterina Sturdza de la Ruginoasa.

Din biserica Bărboi lipsesc mormintele din ramura domnitorului Mihai Sturdza; membrii acestei linii au preferat ca loc de veci mănăstirea Frumoasa, în virtutea înruderii lor cu domnitorul Grigore II Ghica, ctitorul aceluia lăcaș. Marele ban Dimitrie Sturdza a fost căsătorit cu Ruxandra, fiica domnitorului amintit. Astfel, fiul acestuia, marele logofăt Grigore Sturdza, a fost înhumat la biserica mănăstirii Frumoasa, unde fiul său, domnitorul Mihail

²¹ Cf. Constantin Cleopa Nistor, *Miclăușenii – trecut, prezent și perspectivă*, Editura Doxologia, 2007. Costin Merișca, *op. cit.*, p. 36.

²² Sorin Iftimi, *Cel mai vechi portret al familiei Sturdza. De la frescă la șevalet*, în volumul *In honorem Mircea Ciubotaru*, coord. Lucian-Valeriu Lefter, Mihai-Bogdan Atanasiu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2015, p. 217-232.

²³ Costin Merișca, *op. cit.*, p. 38.

²⁴ Theodor Râșcanu, *Ruginoasa. Povestea unui castel blestemat*, Ed. Vremea, București 1939; Boris Crăciun, *Ruginoasa*, Editura Junimea, Iași, 1969; Sorin Iftimi, *Istoria reședinței de la Ruginoasa*, în *Doamna Elena Cuza - un destin pentru România*, coord. Aurica Ichim, Mircea Ciubotaru, Sorin Iftimi, Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, 2011, p. 55-67.

Sturdza, a amenajat ulterior un impunător mausoleu. Domnitorul Mihail Sturdza, aflat în exil, a construit capela ortodoxă română „Sfântul Arhanghel Mihail”, din orașul Baden-Baden, Germania. El a ales, în cele din urmă, ca locul său de veci să fie în mausoleul amenajat în această biserică.

Cu toate acestea Mihail Sturdza, este prezent și la Bărboi. El este amintit în pisanie, ca domnul în timpul căruia s-a reconstruit biserica Bărboi (1844). Mai mult, în pronaosul bisericii, pe partea dreaptă, se află un acrosoliul (spațiu funerar) în care este zugrăvită icoana Sf. Mihail, ca un omagiu simbolic dedicat domnitorului.

Ramura secundară

Din marele spătar Sandu Sturdza descinde nepotul omonim, marele spătar Sandu Sturdza, căsătorit cu Maria Bogdan. Aceștia sunt părinții domnitorului Ioan Sandu Sturdza (1822-1829), a cărui piatră de mormânt se păstrează în biserica Bărboi (Fig. 7, 8). Tot aici a fost înmormântată și soția acestuia, Doamna Ecaterina Rosetti-Roznovanu.

Sturzeștii înmormântați la Bărboi:

- Ecaterina Sturdza (1764-1849) fiica marelui vornic Nicolae Rosetti-Roznovanu; căsătorită în 1786 cu boierul Ioniță Sandu Sturdza, viitorul domnitor al Moldovei. A decedat la 27 ianuarie 1849;
- Sandu Sturdza (1758-1831) fiul marelui vornic Ștefan Sturdza; proprietarul moșiei Ruginoasa și ctitorul Bisericii domnești din Ruginoasa;
- Ecaterina Sturdza (1767-1835) născută în Fanar, fiica lui Constantin Moruzi, domnitorul Moldovei (1777-1782) și sora lui Alexandru Moruzi, domnitor al Moldovei (1792-1793, 1802-1806) și al Munteniei (1793-1796, 1799-1801); s-a căsătorit la București, la 3 iulie 1773, cu marele vistiernic Alexandru (Săndulache) Sturdza.
- Zoe Rosetti (m.1832) născută Sturdza, căsătorită mai întâi cu spătarul Iordache Ramadan și din 1809 cu marele vornic Dracache Rosetti, poreclit Baston (1771-1841). S-a îmbolnăvit în timpul epidemiei de holeră din 1831 și a murit la Iași;
- Elena Sturdza (1771-1843) fiica marelui logofăt Teodor Balș și sora prințesei Safta Brâncoveanu; s-a căsătorit în 1785 cu marele logofăt Dimitrie Sturdza-Miclăușeni;
- Smaranda Balș (1775- 1845) provenită din familia Sturdza de la Ruginoasa; s-a căsătorit la 21 iunie 1798 cu marele vistiernic Alexandru Balș (d. 1832)
- Alexandru Mihail Sturdza (1794-1849)

B. Mitropolitul Grigore de Irinopol, ctitorul de la 1840

Grigore Irinupoleos, ctitorul actualei bisericii, de la 1840, s-a născut în 23 ianuarie 1764 în insula Efes, fiind numit la botez „Gheorghe”. El a primit cinul monahal în insula Samos, cu acest prilej dobândind și numele de „Grigore”. Apoi și-a continuat studiile în insula Patmos, sub îndrumarea lui Daniile Kerameos (din Kios). În anii următori a ajuns la Constantinopol, unde a intrat sub protecția patriarhului Neofit al VII-lea, care l-a ajutat să devină, pentru doi ani, protosinghel al Mitropoliei din Silivria²⁵.

²⁵ Florin Marinescu, Vlad Mischevca, *op. cit.*, p. 11.

Grigore a ajuns să studieze la Academia Domnească din București, ca discipol al lui Lambros Fotiadis. Apoi și-a completat studiile, urmând cursuri de filologie în Germania. La 1792 a părăsit Bucureștiul, stabilindu-se la Focșani, în obștea grecească a Mănăstirii Sf. Ioan. În acest oraș el fost profesor al copiilor banului Alexandru Hangerli²⁶. Grigore a plecat apoi la Constantinopol, unde a fost profesorul copiilor lui Constantin Hangerli, viitorul domn al Valahiei, până în 1801.

Grigore a revenit în Moldova, la Focșani, unde a slujit ca egumen al mănăstirii Mera (1802-1806)²⁷, iar ulterior ca proegumen la Golia (1803). Din 1808 este amintit în documente ca „epitrop al mănăstirilor din Moldova închinat Sfântului Munte”²⁸. Denumirea sub care este cunoscut, de „*Mitropolit al Irinupoleosului și Vatopedului*” este un titlu onorific pe care îl dobândeau epitropii generali ai metoacelor mănăstirii Vatoped de la Muntele Athos²⁹.

În 1810, pe timpul administrației rusești din Moldova, Grigore era egumen al Goliei și s-a ridicat, în fruntea grecilor din mănăstirile închinat, împotriva mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, instalat prin voința forțelor de ocupație. Pentru aceasta a fost exilat în Rusia, la Reazan, la biserica „Schimbarea la Față”³⁰. Ierarhul a revenit curând la Iași în 1812, unde a continuat să fie egumenul Goliei.

În 1821 a izbucnit la Iași mișcarea de eliberare a Greciei coordonată de „Eterie”, în frunte cu prințul Alexandru Ipsilanti. Grigore Irinupoleos a sprijinit activ această mișcare, făcând parte din comitetul de coordonare a revoluției. Mișcarea fiind reprimată de Imperiul Otoman, toți cei implicați au fost nevoiți să părăsească Moldova. Grigore de Irinopol a urmat valul de refugiați care au trecut la est de Prut, în gubernia rusească Basarabia (întemeiată la 1812). Domnii fanarioți au pierdut tronul principatelor, iar mănăstirilor grecești le-au fost confiscate moșiile, care au trecut în administrarea Statului (1822-1828).

Stabilit la Chișinău, Grigore de Irinopol continua să dețină calitatea de exarh al mănăstirilor grecești din Moldova, devenită mai mult onorifică, pentru câțiva ani. În 1825 a fost numit de mănăstirea Vatoped ca responsabil al mănăstirilor athonite din Moldova: Golia, Bărboi, Mera, Precista (Galați) și Răchitoasa. El putea să administreze moșiile din Basarabia ale mănăstirilor grecești, proprietăți ce nu au fost confiscate de stat. La 1828, considerând că „vremurile tulburi au trecut”, a dispus să fie readuse la Iași odoarele mănăstirii Golia, refugiate la Chișinău. În acest an obștile de monahi greci au revenit în mănăstirile pe care le deținuseră anterior în Moldova.

La Chișinău, Grigore (deținător al titlului onorific de „Mitropolit”) îl secunda pe mitropolitul Basarabiei, Dimitrie Sulima. Când acesta se afla în diverse deplasări, Grigore de Irinupoleos îl înlocuia cu succes la oficierea serviciilor religioase curente din capitala Basarabiei. În anii respectivi, Grigore a primit o referință oficială de loialitate față de autoritățile rusești³¹. În anul 1829 el a fost decorat cu Ordinul rusesc „Sf. Ana clasa I”.

În Basarabia, mitropolitul Grigore Irinupoleos a prezidat „*Comitetul salvării grecilor căzuți în prizonieratul otoman*”, fiind și trezorierul organizației. La 1841 el a fost decorat de

²⁶ *Ibidem*, p. 11 -12.

²⁷ *Ibidem*, p. 15.

²⁸ *Ibidem*, p. 17.

²⁹ *Ibidem*, p. 14.

³⁰ *Ibidem*, p. 23.

³¹ *Ibidem*, p. 56.

regele Otto I al Greciei cu „Ordinul Mântuitorului” pentru meritele sale legate de revoluția de la 1821 și de sprijinirea familiilor patrioților greci lovite de evenimentele respective³².

În istoria Greciei, Grigore Irinupoleos este prețuit ca o mare personalitate ce a sprijinit financiar construirea și funcționarea a numeroase școli din Patria-Mamă, a sprijinit pe cărturarii greci ai vremii sale și a susținut mișcarea de eliberare a grecilor³³.

În 1833, după 12 ani de ședere la Chișinău, Grigore Irinupoleos a revenit pentru o vreme la Iași, unde rezida la Mănăstirea Golia, vechiul centru administrativ al mănăstirilor din Moldova închinată la Muntele Athos³⁴. În anii 1841-1844 el a fost *proestos* al mănăstirilor Golia și Bărboi, sau „efor al mănăstirilor vatopedine”, administrator al averilor din Moldova ale acestora.

În anii următori Grigore de Irinopol și-a dovedit calitățile sale de administrator și gospodar al mănăstirilor grecești. El a demarat ample reparații la biserica mănăstirii Golia (1838), cu refacerea picturii și a catapetesmei³⁵. De aceea, în biserică se păstrează un portret votiv al acestuia, restaurat recent. Tot el a amenajat și paraclisul cu hramul „Brăul Maicii Domnului”, la etajul Stăreției din incinta mănăstirii Golia³⁶. Catapeteasma acestuia a fost repartizată ulterior bisericii din satul Prisăcani, județul Iași³⁷.

Contribuția sa la reconstruirea bisericii Bărboi (1840-1844), este menționată în pisanile păstrate³⁸. Rolul său în reconstruirea bisericii este mult mai important decât lasă să se înțeleagă inscripțiile respective. Avem convingerea că planul arhitectonic athonit al bisericii a fost o inițiativă și o manifestare a voinței acestuia. În această direcție, decizia trebuie să fi fost influențată de faptul că biserica a fost reconstruită, în mare parte, cu cheltuiala Mănăstirii Vatoped de la Muntele Athos (chiar dacă era vorba de veniturile mănăstirilor grecești din Moldova). Un portret al mitropolitului Grigore se păstrează pe peretele de vest al pronaosului Bisericii Bărboi (Fig. 27).

Activitatea de ctitor a lui Grigore de Irinupoleos nu s-a rezumat la reconstruirea bisericii Bărboi și la lucrările de la Golia, ci a fost ceva mai amplă. Mitropolitul Grigore a ridicat o nouă biserică în satul Osoi, jud. Iași, căreia i-a dat hramul de „Sf. Grigore Teologul” după numele său³⁹. El a construit și o altă biserică în gubernia Basarabia, la Trebujeni, în ținutul Orheiului (la Orheiul Vechi)⁴⁰.

Grigore de Irinopol s-a stins din viață la 3 ianuarie 1846, la vârsta de 82 de ani⁴¹. El a fost înhumat inițial, cu toate onorurile, în Catedrala Mitropolitană „Nașterea Domnului” din centrul Chișinăului. În memoria sa, strada din Chișinău pe care a locuit a fost denumită „Irinopolskaia” (ulterior a fost redenumită „Octavian Goga”)⁴². După bombardamentele

³² *Ibidem*, p. 56.

³³ *Ibidem*, p. 58.

³⁴ *Ibidem*, p. 57.

³⁵ *Ibidem*, p. 59.

³⁶ *Ibidem*, p. 59.

³⁷ C. Bobulescu, *O viață trăită, viață de paraclise*, Chișinău, 1932, p. 141-142.

³⁸ Florin Marinescu, Vlad Mischevca, *op. cit.*, p. 58-59.

³⁹ N. Stoicescu, *Repertoriul localităților și monumentelor medievale din Moldova*, Editura Litera, 1974, p. 450.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 870.

⁴¹ Florin Marinescu, Vlad Mischevca, *op. cit.*, p. 60.

⁴² *Ibidem*, p. 62.

sovietice din 1941 Catedrala Mitropolitană fiind serios afectată, piatra de mormânt a lui Grigore de Irinopoleos a fost mutată la biserica Ciufli (*Sf. M. Mc. Teodor Tiron*) din Chișinău, unde se află și astăzi⁴³.

*

Recapitulând cele câteva date privitoare la statutul Mănăstirii Bărboi din Iași, se impune sublinierea câtorva idei. Deși era închinată la Muntele Athos, pisania menționează înălțarea acesteia în vremea domnitorului Mihail Sturdza și a lui Veniamin Costachi mitropolitul Moldovei. Este interesantă această raportare la autoritățile locale, moldovenești și nu la ierarhi contemporani de la Constantinopol sau Muntele Athos, cum s-ar fi întâmplat dacă mănăstirea ar fi beneficiat de un statut de „extra-teritorialitate”. Domnul aflat în scaun este menționat în pisaniile tuturor bisericilor construite în timpul domniei sale, acesta fiind deținătorul „dreptului de ctitorie”, concedat diversilor particulari. Teoretic, prin închinare la locurile sfinte, mănăstirile grecești ieșeau de sub autoritatea Mitropolitului Moldovei, dar și acest fapt se dovedește a fi relativ.

Arhitectura grecească a monumentului se datorează modelului athonit impus de mitropolitul Grigore de Irinopoleos. Acest model face din biserica mănăstirii Bărboi un monument-unicat pentru teritoriul Moldovei istorice. În același timp, adoptarea modelului grecesc nu a fost un doar act de voință individuală sau un simplu accident în evoluția arhitecturii eclesiastice din Moldova. Această realizare se profilează ca o expresie arhitectonică a unui fenomen cultural-religios care s-a manifestat vreme de patru secole. Este vorba de închinarea mănăstirilor din Moldova la Locurile Sfinte, pentru sprijinirea vieții creștin-ortodoxe în teritoriile aflate sub „Turcocrăție” și de realitatea existenței obștilor monahale grecești în Țările Române. Această colaborare istorică româno-grecească oferă un subiect comun, demn de interes, pentru ambele națiuni.

Până la secularizarea averilor mănăstirești, realizată în decembrie 1863, în domnia lui Alexandru Ioan Cuza, mănăstirea Bărboi s-a aflat, deopotrivă, sub epitropia ctitorilor din familia Sturdza și sub autoritatea mănăstirii Vatoped de la Muntele Athos. După 1863, mănăstirea Bărboi a devenit biserică de mir, statut pe care îl deține și în prezent.

III. BISERICA MĂNĂSTIRII BĂRBOI DIN IAȘI

Prima biserică (1615-1840).

Biserica „Sf. Apostoli Petru și Pavel” din Iași a fost construită pe la 1615, deci cu jumătate de secol înainte de a fi închinată la Muntele Athos (1669). Ca și celelalte biserici ale mănăstirilor închinată din Moldova, biserica Bărboi a urmat un plan autohton, fără legătură cu destinația ulterioară, de „mănăstire grecească”. Nu se cunoaște o descriere sau o reprezentare din secolele XVI-XVII a acestei bisericii, nici măcar obișnuita imagine din portretul votiv. Monumentul trebuie să fi trecut însă în secolul XVIII fără modificări majore. Îmbunătățiri și reparații a realizat domnul Grigore Ghica al II-lea, pe la 1730⁴⁴. Cronicarul

⁴³*Ibidem*, p. 65.

⁴⁴ Florin Marinescu, Mănăstirea Sfinții Petru și Pavel din Iași (Bărboi), în „Monumentul”, 2008., p. 174.

Ioan Neculce a scris despre realizările domniei lui Grigore Ghica: „în al treilea an de domnie s-a făcut pace din toate părțile⁴⁵. Mănăstirea Frumoasa și Curtea domnească (turnul porții, cișmele, feredeie, grajduri), case frumoase la Galata și repararea chiliilor de la Bărnova. „Așijdere și la Bărboiu au făcut turn și au acoperit-o”⁴⁶. Și alte multe sfinte biserici au dres și au tocmit. Putem reține că Grigore II Ghica a refăcut acoperișul bisericii Bărboi. Este posibil ca acoperișul bisericii să fi fost stricat de vechime, sau de recentul război (eventual să fi fost topit pentru „plumbi”). În privința turnului amintit (probabil o clopotniță), nu este clar dacă acesta se afla pe locul de acces în incinta mănăstirii sau a fost alipit vechii biserici. Mai probabilă este această a doua variantă.

Unele reparații trebuie să se fi făcut după cutremurul din 1738, când se știe că s-au prăbușit „cubelele” bisericii Golia, din Apropiere. Nu se cunoaște nici o însemnare care să arate cum a făcut față Bărboiul acestui mare seism.

La 1811, când s-a făcut catagrafia averii mănăstirii Bărboi, se consemna faptul că exista o „biserică de piatră nouă, dar în multe locuri crăpată⁴⁷. Aceste fisuri trebuie să se fi datorat marelui cutremur din 1803, când au căzut turlle mai multor biserici din Iași. S-a păstrat o însemnare despre distrugerea bisericii Bărboi la 1821, în timpul reprimării mișcării eteriste de către turci. Este o scurtă scrisoare a mitropolitului Veniamin Costachi către mitropolitul Grigorie al Eracliei (Irinupoleos, n.ns.), prin care îl îndemna de a nu se întoarce curând la Iași din Basarabia, spre a nu păți ceva de la turci, fiind cunoscut ca aderent al Eteriei: „Despote, Biserica Bărboiul au stricat-o până în temelie, după pâra ce au făcut jidovii plângere asupra lui Meftodie”⁴⁸. Acest Methodie a fost egumenul mănăstirii Bărboi între 1813-1825. Este greu de crezut că biserica Bărboi a fost reconstruită din temelii după 1821.

Se știe că în anii următori, pe timpul domniei lui Ioan Sandu Sturdza (1822-1828), călugării greci au fost alungați din mănăstire, ca represalii pentru implicarea lor în mișcarea de eliberare a Eladei, condusă de prințul Ipsilanti. Ar fi fost un bun prilej pentru cel dintâi „domnitor pământean” să demareze asemenea lucrări de refacere prin care să își manifeste calitatea de ctitor. Aceasta ar explica mai bine de ce domnitorul a ales această biserică ca necropolă personală.

Singura descriere sumară a bisericii vechi este considerată referirea episcopului Melchisedec: „Vechea biserică a lui Bărboiu a existat până pe la anul 1837, când am văzut-o și eu. Ea avea forma obișnuită a bisericilor moldovenești și *deasupra două turlle, din care unul era clopotniță*”⁴⁹. Se știe astfel că biserica Bărboi (1615) nu a urmat modelul bisericii Galata (1584), care avea două turlle (pe naos și pronaos), așa cum se va întâmpla cu bisericile mănăstirilor Trei Ierarhi (1638) și Cetățuia (1672). Biserica mănăstirii Bărboi trebuie să fi fost mai

⁴⁵ Grigore al II-lea Ghica a fost domn al Moldovei de patru ori: 26 septembrie 1726 - 5 aprilie 1733, 16 noiembrie 1735 - 3 septembrie 1739, octombrie 1739 - 13 septembrie 1741 și mai 1747 - aprilie 1748.

⁴⁶ Ioan Neculce, *Letopiseșul Moldovei de la Dabija Vodă până la Ioan Vodă Mavrocordat*, partea II, Domnia lui Grigore Vodă Ghica, p. 383-390.

⁴⁷ Constantin N. C. Tomescu, *Diferite știri din arhiva Consiliului eparhial Chișinău*, p. 92. În „Arhivele Basarabiei”, an IV, nr. 2, aprilie-iunie 1932, Chișinău, 1932, p. 92.

⁴⁸ C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, p. 145. În aceeași epistolă se mai arăta că biserica Banu fusese transformată în pulberărie pentru tunuri, iar la Metocul Maicilor „fac bucate pentru ortale”.

⁴⁹ Melchisedec, *Notițe istorice și arheologice privitoare la 48 de biserici din Moldova*, București, 1885, p. 262-270. Informație preluată și de N. A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie istorică și socială ilustrată*, 1913, p. 217.

asemănătoare, ca plan, cu mănăstirea Bărboi, înălțată de voievodul Miron Barnovschi (1628).

Însemnarea lui Melchisedec poate da un nou înțeles mențiunii cronicarului Ion Neculce. Probabil că biserica pe care a construit-o vornicul Bărboi la 1615 era una simplă, doar cu o turlă pe naos⁵⁰. La 1730, când a refăcut acoperișul bisericii, probabil că Grigore II Ghica a prelungit-o, alipindu-i turnul-clopotniță deasupra intrării. Astfel, aceasta a dobândit înfățișarea cunoscută de episcopul Melchisedec, la 1837.

Biserica actuală (1840)

Prima sursă privitoare la zidirea noului lăcaș este reprezentată de pisania pusă de ctitori. În cazul bisericii Bărboi, s-au păstrat chiar două asemenea inscripții, una la exterior și alta în interiorul bisericii. Pisania din interior, pictată deasupra ușii de intrare, este cea mai amplă: O reproducem după Dossios: „În timpul domniei prea piosului Domnitor și Principe al Moldovei întregi, Mihai Grigore Sturdza, arhiereu fiind Prea Sfințitul Mitropolit Veniamin s-a construit din temelie și s-a ridicat această prea frumoasă și dumnezeiască biserică, care este închinată memoriei glorioase a prea slăviților apostoli Petru și Pavel, și s-au săvârșit prin cheltuiala sfintei și slăvitei mănăstiri împărătești și patriarhale Vatopedion de la Sfântul Munte, pentru veșnica pomenire a fericitorilor și neuitaților ctitori și a neamului întreg a preanobilei familii Sturdza, care a închinat Sfânta Mănăstire Bărboi marii și sfintei Mănăstiri Vatopedion, spre iertarea păcatelor lor. Această cheltuială s-a făcut prin multă muncă și sudoare a prea smeritului Mitropolit Irinupoleos și Vatopedion Grigore, pentru mântuirea sa sufletească, cu concursul și supravegherea fără odihnă în tot timpul zidirii a Arhimandritului și Exarhului Dionisie Vatopedinos. S-a săvârșit în anul mântuirii 1844, în luna ianuarie. S-a zidit prin arhitectul Andrei și tovarășii săi, Atanasie și Gheorghe greci din eparhia Sisanion ”. (Fig. 14)

Gazeta ieșeană „Albina Românească” arăta că de ziua hramului: „Marți, 29 iunie 1843 s-a făcut sfințirea solemnă a bisericii Sf. Apostoli Petru și Pavel. A oficiat mitropolitul Apamias⁵¹, înconjurat de înaltul cler și în prezența arhiepiscopului și mitropolitului Grigore Irinupoleos, Domnitorului M. Sturdza și a ministrului Dinlăuntru și a mai multor boieri însemnați. Această biserică se află sub epitropia familiei Sturdza (...) a suferit foarte mult pe urma cutremurului din 1829 și pentru a împiedica surparea a fost nevoie de a se zidi din nou. Întreprinderea acestui lucru a fost încredințată arhitecților greci care au făcut biserica după stilul bizantin, cu o soliditate cu care se deosebesc toate zidurile vechi. Biserica Bărboiul este o înfrumusețare rară a orașului nostru⁵².

Vizitând capitala Moldovei, al 1846, călătorul rus Porfirie Uspenski (1846) scria că „Mănăstirea Bărboi, a fost zidită de un oarecare cneaz Ioan Bărboiul. Biserica de acum, cu numele Sf. Apostoli, este întemeiată, după cum glăsuiește inscripția, la 1 iulie 1838, fiind săvârșită și sfințită la 29 Iunie 1843, în domnia lui Mihail Grigore Sturdza, în zilele luminatului mitropolit moldovean Veniamin, pentru pomenirea neamului Sturdzeștilor, care au închinat-

⁵⁰ Este mai probabil ca biserica vornicului Bărboi de la 1615 să fi fost construită fără turlă pe naos. Această turlă putea să fi fost adăugată într-o epocă ulterioară.

⁵¹ Ruxandra Beldiman, *Episcopul Filaret Apamias Beldiman, ierarh moldovean și ctitor mai puțin cunoscut*, în „Acta Moldaviae Meridionalis” (AMM), XXV-XXVII/2, 2004-2006, p. 294-305.

⁵² „Albina Românească” Iași, joi, 1 iunie 1843.

o Vatopedului din Athos. Vatopedul a clădit-o cu cheltuiala sa, sub privigherea episcopului Irinopolului, Grigorie, și a arhimandritului Dionisie. Jertfiri de sume din alte părți pentru acest sfânt lucru nu s-au făcut, afară: de 200 ducați olandezi de la logofătul Dimitrie Sturdza (1839) și 30 de la fiul său, Alexandru, pentru cumpărarea plăcii de marmoră de la sfânta masă. Biserica e foarte frumoasă, înaltă, luminoasă, largă. E înfrumusețată cu două rânduri de coloane de marmoră. Tâmpla (catapeteasma, n. ns.) încă nu-i urâtă. Pe peretele dinspre apus al bisericii sunt zugrăviți ctitorii. După încredințarea egumenului, mănăstirea aduce un venit de 2.000 florini. Câteva odăi din ea se dau cu chirie”⁵³.

O descriere relativ detaliată a bisericii noi se află într-un document din 10 decembrie 1863, întocmit cu ocazia secularizării, numit *Catagrafie de binale și starea Mănăstirii Bărboi*.

„1. Sfântul lăcaș este zidit din piatră cioplită cu 5 turnuri, 5 cruci de fier și poleite, acoperit cu tiniche, vărut pe dinafară, pe dinăuntru zugrăvită toată în chipul testamentului și **zugrăveală cu ulei**, bolta așezată pe 8 stâlpi, din care 4 sunt de marmură și 4 de piatră șlefuită și pe jos pardosită cu marmură. Și 4 stâlpi iarăși de piatră șlefuită care sunt afară lângă ușă și pe dânșii așezat frontonul și deasupra cu o cruce mare de fier și poleită. La antret sunt **două ușe, una de fier în două canaturi și una pe jumătate de sticlă și jumătate de lemn, iarăși în două canaturi, deasupra căreia este un arc de cercevele de sticlă colorată (?)**; o ușă la altar, tot de fier; 11 ferestre mari, cu gratii de fier și cu câte două rânduri de cercevele de stejar și **vopsite roșu**; 24 de ferestre la 5 turnuri, 5 ferestre la cafas, în fața bisericii și 2 ferestre de antret și acestea au și gratii de fier. Biserica este jur-împrejur cu zid de piatră”⁵⁴.

Având în vedere că descrierea datează la doar două decenii de la reconstruirea bisericii în această formă, credem că cele mai multe detalii înregistrate aici arată starea originală a monumentului. Ferestrele cu lemnăria vopsită în roșu amintesc de un element specific bisericilor de la Sf. Munte Athos.

Episcopul Melchisedec, la 1885, arăta că „egumenul grec de atunci a dăruit (biserica veche, n. ns.) și a făcut-o pe aceasta actuală. O biserică destul de frumoasă, în stil bizantin: un pătrat lungăreț cu ferestri mari, cu acoperișul plan și ornat cu cinci mici cupole deasupra. Înăuntru cu două rânduri de coloane, în număr de opt, patru de marmură iar patru de zid, vopsite marmuriu; ele despart bolta și biserica în trei părți; cu un altar spațios”⁵⁵.

*

Un fenomen istoric manifestat în secolele XVI-XVIII a fost închinarea masivă a unor mănăstiri din Moldova la „Locurile Sfinte”: Sf. Mormânt de la Ierusalim, Muntele Athos și Muntele Sinai. Aceasta a presupus scoaterea mănăstirilor respective de sub păstoria Mitropoliei Moldovei, așezarea în aceste lăcașuri a călugărilor greci și direcționarea veniturilor a sute de moșii pentru susținerea lăcașurilor ortodoxe rămase în zona turcocratiei. În mod paradoxal, acest important fenomen de civilizație nu a cunoscut, în Moldova, o manifestare și în domeniul arhitecturii eclesiastice. Este adevărat că multe dintre mănăstirile închinare erau lăcașuri construite în stilul moldovenesc, mult înainte de decizia de a fi

⁵³ Gheorghe G. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova*, București, 1947, p. 381.

⁵⁴ *Catagrafie de binale și starea Mănăstirii Bărboi* (1863), DJANI, Mitropolia Moldovei, dos. 89/1863, f. 23.

⁵⁵ Melchisedec, *Notițe istorice și arheologice*, p. 262-270.

închinat către mănăstirile grecești, dar nici cele edificate ulterior momentului închinării nu a urmat modele grecești. Dacă în Țara Românească bisericile inspirate din planul de „cruce greacă” sunt o prezență obișnuită, în Moldova situația era diferită. Doar despre mănăstirea Sf. Sava din Iași, construită în prima sa formă (1583), de către călugării veniți de la Ierusalim, s-a spus că urma planul de cruce greacă⁵⁶; prin reconstruirea bisericii Sf. Sava, la 1625, a rezultat un edificiu cu cupole applatizate, în genul celor din zona mediteraneană și balcanică. Modelul a rămas însă doar o prezență exotică în capitala Moldovei, nefiind urmat de nici o altă ctitorie ulterioară.

Abia după 1840, biserica Bărboi din Iași a fost reconstruită după planul preluat de la bisericile athonite. Biserica Bărboi a devenit „Vatopedul din Moldova”, aducând la Iași și formele arhitectonice și programe iconografice de la Muntele Athos. *Prin reconstruirea bisericii Bărboi în noua înfățișare, influența culturală a mănăstirilor grecești a dobândit și o expresie arhitecturală.* Putem spune că această construcție târzie, realizată cu puțină vreme înainte de retragerea călugărilor greci din Moldova (1863), reprezintă un fel, „testamentul” arhitectonic al acestui fenomen istoric al închinării mănăstirilor către Locurile Sfinte ale Ortodoxiei (Fig. 9, 10).

Monumentul de arhitectură rezultat a fost suficient de bine apreciat pentru ca imagini fotografice ale sale să fie solicitate pentru a fi expuse, în iunie 1890, la *Expoziția de Arhitectură de la Turin (Torino)*, fiind considerate reprezentative pentru Iași, alături de imagini ale bisericii Trei Ierarhi.

Acum câteva decenii, arhitectul Gh. Curinschi-Vorona arăta că „o construcție în care se regăsesc atât trăsături ale clasicismului cât și cele ale romantismului este biserica Bărboi (...). Biserica, clădită pe la 1841 (...) reprezintă o replică actualizată a tipului de edificiu de cult răspândit pe muntele Athos: un plan care derivă din crucea greacă înscrisă, alungit însă cu două travee și completat cu abside laterale. Volumul simplu al edificiului, realizat, după tradiții bizantine, din șiruri decorative de piatră fățuită și cărămidă, este încununat de cinci turla cu cornișe festonate. În interior, cei patru stâlpi centrali și pardoseala sunt de marmură. Spre deosebire de caracterul bizantin al bisericii, pridvorul ei, realizat cu ajutorul unor coloane dorice, este în acord cu arhitectura clasică a timpului, iar turnul-clopotniță, dispus izolat, prin adoptarea unor elemente neogotice, recurge la o formulă ce aparține curentului romantic”⁵⁷.

Planul bisericii, inspirat din cel de „cruce greacă”, a fost adaptat pentru destinația de mănăstire, menită să slujească unei obști relativ numeroase de monahi; necesitățile erau diferite față de cele ale unei biserici de mir, parohiale. Altarul foarte spațios (ca și la Golia) reprezintă o astfel de adaptare. Arhitectura bisericii Bărboi nu reprezintă o soluție locală, ci o replică a modelului athonit. Muntele Athos și-a format în arhitectură un stil specific; planul bisericilor se caracterizează prin dezvoltarea dublului narthex (pronaos), format din

⁵⁶ Nicolae N. Pușcașu, Voica Maria Pușcașu, *Biserica „Sfântul Sava” din Iași. Monografie arheologică*, Editura Trinitas, Iași, 2005, p. 9 foto 2, Biserica și temelilele celei anterioare. S-a susținut că planul primei biserici de la Sf. Sava era în cruce greacă (p. 120).

⁵⁷ Gheorghe Curinschi, *Monumentele de arhitectură din Iași*, Editura Meridiane, București, 1967, p. 52.

mesonyktikon și *lithi*⁵⁸. A doua parte a pronaosului devine un spațiu liturgic în care la praznicele mai importante se face o procesiune în pronaos însoțită de rugăciuni numită *Lithie*.

În cazul de față, modelul bisericii Bărboi pare să fi fost dat de biserica principală a mănăstirii Vatoped, chiar dacă nu poate fi vorba de o copie fidelă. *Katholikonul* mănăstirii Vatopedion are hramul „Buna Vestire a Maicii Domnului”. Aceasta este o biserică de tip athonit, având dimensiunile exterioare de 13,50 x 21,10 metri. Structura exterioară și interioară este tipică pentru bisericile din așa-numita „Școală constantinopolitană”. Sfântul lăcaș este acoperit de bolți semicilindrice pe brațele crucii și pe zonele sanctuar. Pe peretele de sud este mormântul fondatorilor, într-un *acrosolium*.

O contribuție originală a modelului de la Iași sunt cele două abside laterale ale naosului, menite să ofere mai mult spațiu pentru ritualul săvârșit în cadrul unei obști monahale relativ numeroase.

*

Biserica Bărboi este zidită din piatră de talie, alternând cu asize din cărămidă, după vechea tehnică bizantină. Un asemenea parament în care alternează piatra și cărămida mai este prezent la Iași doar la biserica mănăstirii Galata. Aceasta a fost zidită de Petru Șchiopul, primul domn muntean ajuns pe tronul Moldovei, la sfârșitul secolului al XVI-lea (1584)⁵⁹. Galata este considerată o sinteză de arhitectură moldo-munteană, în care partea muntenească a adus și asemenea elemente provenite din arhitectura vechiului Bizanț, mai bine păstrate în zona balcanică. De remarcat faptul că, deși Galata a oferit modelul de biserică domnească pentru următorul secol, a fost reprodusă doar forma ei, fără a se perpetua stilul de zidărie ce alterna cele două materiale de construcție.

Biserica este o construcție de plan dreptunghiular, cu două mici abside în dreptul naosului, care sunt mai scunde decât înălțimea zidurilor, terminându-se în semicalote înainte de a ajunge la nivelul cornișei. Absidele sunt flancate de pilaștri angajați, sprijiniți pe soclu. Aceste abside reprezintă o notă de originalitate a monumentului față de modelele athonite (Fig. 13, 14).

Ferestrele bisericii, de mari dimensiuni, luminoase, se termină prin arce „în plin cintru”. Pe fațada de sud, în dreptul altarului, se află o ușă de acces, situată deasupra a șapte trepte de piatră.

Coronamentul bisericii este alcătuit din cinci turlle poligonale. Turla centrală are o bază pătrată și este încadrată de patru turlle mici, cu baze octogonale, prea scunde în raport cu înălțimea zidurilor și cu diametrul lor. Turla centrală are opt ferestre simple, terminate în semicerc la partea superioară. Turllele mici au câte patru ferestre, de aceeași formă, alternând cu patru ocnițe oarbe.

Accesul în biserică se face prin fațada de apus, prin cinci trepte de piatră, de formă semicirculară. Pridvorul deschis (*exonartexul*) este marcat de un portic format din patru coloane sobre, de formă dorică (toscană?), pe care se sprijină cinci arce „în plin cintru”. Pe

⁵⁸ Petru Sofragiu, *Iconografia pronaosurilor de la bisericile din Muntele Athos, Serbia și Moldova în secolele XIII – XVI*, teză de doctorat, conducător științific prof. univ. Tereza Sinigalia, Universitatea de Arte „George Enescu” Iași, Facultatea de Arte Vizuale și Design, 2013.

⁵⁹ Gheorghe Balș, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacul al XVI-lea*, în *BCMI*, XXI, 1928.

acestea se sprijină cafasul bisericii, luminat de cinci ferestre (două dispuse lateral); această încăpere este boltită longitudinal, în semicilindru. Deasupra cornișei se află un mic fronton triunghiular, decorat cu „ochiul atoatevăzător”; frontonul este flancat pe laturi de două vase decorative, de piatră.

Sub portic, pe peretele de vest al bisericii, se află icoana hramului bisericii, reprezentând pe Sfinții Petru și Pavel, purtând în mâini biserica Bărboi. Aceasta are o pisanie în limba greacă, terminată cu o frază în limba română (cu grafie chirilică): „Această sfântă icoană s-a sculptat de mâna proprie a arhitectului acestui sfânt lăcaș, Andrei Karidis (1841)”. Această icoană este așezată pe o mai amplă pictură în frescă, amplasată în lunetă. Fresca reprezintă scena „Buna-Vestire a Maicii Domnului” care este hramul Vatopedului de la Muntele Athos, biserica-mamă a Bărboiului (Fig. 11). O reprezentare similară poate fi identificată și deasupra intrării în biserica Golia din apropiere, un altă locaș închinat, de asemenea, la Mănăstirea Vatoped. În cazul Goliei însă, scena Bunei-Vestiri este redată nu în pictură, ci în basorelief, pe marmură (Fig. 12). În ambele cazuri referința este la hramul katoliconului Mănăstirii Vatoped de la Muntele Athos.

Sub pisania cu icoana hramului și inscripție în limba greacă, se află o a doua pisanie, scrisă în limba română, cu caractere chirilice: „Acest Sfânt lăcaș a Bărboiului, unde să prăznuiește soborul sfinților Apostoli, s-au prefăcut din temelie acum în anul 1841 cu cheltuiala din veniturile acestei monastiri și cu ajutorul marelui logofăt Dimitrie Sturdza și a soției sale Elencu, prin sălința, sârguința și osteneala Mitropolitului Grigore Gricopoleos (*sic!*) și a boierilor Sturdzeștilor ctitori acestei monastiri, spre vecinica pomenire a lor și a tot neamul”. Placa de marmură a acestei pisanii, prin dimensiuni și forma coroanei decorative, pare să fi fost prelucrată inițial pentru a servi ca lespede de mormânt; încă de nouă, destinația acesteia a fost schimbată în pisanie.

Interiorul bisericii este un spațiu foarte generos, interesant prin arhitectura sa specială, deosebită de a celorlalte biserici din vechea capitală a Moldovei. Spațiul interior este împărțit în trei nave, din care una centrală și două laterale, de mai mici dimensiuni. Acestea sunt demarcate de două rânduri a câte patru coloane; primele și ultimele, mai impozante, sunt din piatră marmorată, terminate prin capiteluri doric; colanele din mijloc lucrate în marmură, sunt mai suple și sunt încoronate de capiteluri ionice. Acestor șiruri de coloane le corespund două șiruri de pilaștri angajați, prinși în cadrul pereților laterali ai bisericii. Pe aceste coloane și pilaștri a fost construită o adevărată rețea de arce pe care se sprijină bolțile „în cruce”.

Turla centrală, aflată deasupra naosului, este prismatică la exterior și cilindrică la interior. Aceasta se sprijină, prin patru arcade largi și a pandantivilor, pe cele patru coloane de marmură, cu capiteluri ionice. Pe navele laterale, mai înguste, se înalță câte două turla mici, cilindrice la interior, care încadrează absidele naosului.

Pardoseala bisericii este din marmură cenușie, precum cea provenită din insula Marmara, din apropierea Constantinopolului. Doar cercetările de specialitate vor putea stabili, în urma analizelor, dacă aceasta este, într-adevăr, sursa marmurei folosite la biserica Bărboi.

„Roata vieții / Roata norocului”. O moștenire athonită

În partea dreapta a pronaosului bisericii Bărboi se află o piatră funerară de la 1850 cu inscripție în limba greacă, concepută în spiritul vechilor epigrame funerare din secolul

fanariot: „Lui Fermonius Filaret Anastasie al meu/ Credinciosul meu soț, a fost distins cu rangul de Aga/ Născut în Bizanț din părinți bogați/ Cari a avut o creștere și învățătură forte bună/ A trăit cinstit cincizeci și patru de ani/ A murit ca un adevărat creștin/ Lăsând în sufletul meu un doliu fără seamăn/ Ah Dumnezeu ajută să înceteze și viața mea/ Și iarăși să ne unească acest pământ/ Ca să trăim fără suflet împreună. În 23 ianuarie anul 1850”. „Doresc învierea morților și viața veșnică ce va să vie. Amin” (Fig. 15).

Ceea ce reține atenția în mod special nu este inscripția funerară, ci basorelieful acesteia, cu reprezentarea unei cugetări profunde asupra sensului existenței umane: „Roata vieții”. Această roată simbolică este o metaforă multiplă a „trecerii”, ce reușește să cuprindă laolaltă teme precum curgerea timpului, norocul schimbător și moartea. Efemeritatea și zădărnicia vieții omului este o temă de reflexie care a însoțit dintotdeauna gândirea umană. Poate cea mai veche consemnare a acestei cugetări s-a păstrat în scrierile lui Anacreon: „Viața omului se învâрте, instabilă, precum roțile unui car”. Această cugetare își va pune amprenta asupra discursului filosofic, literar sau iconografic din toate epocile. Tema a făcut carieră în arta Europei medievale, atât în decorațiile de piatră ale catedralelor cât și în paginile manuscriselor miniate, dar și în universul frescelor post-bizantine.

„Roata Vieții” ilustrează ciclul vârstelor omului, temă patronată inițial de Chronos. „Roata Lumii”, reprezintă o meditație asupra „Norocului” (bun sau rău), care urcă sau coboară pe om; „Fortuna labilis”, omul ca jucărie a hazardului. Aceste teme ale gândirii antice au fost preluate de filosofia creștină, sub diverse forme.

Modelul spațiului post-bizantin este sistematizat în capitolul „*Cum se înfățișează viața cea deșartă a lumii acesteia*” din manualul lui Dionisie din Furna⁶⁰, care condensează informația câtorva secole de pictură athonită⁶¹. În *Erminia* acestui teolog de la Muntele Athos este descris modul în care trebuie să fie înfățișată „Roata Lumii”. În amintitul manual de pictură scena este completată de imaginea mormântului și a iadului destinat sufletelor păcătoase: „Dedesubtul rotundului închipuie un mormânt și în el un balaur mare care ține în gură un om cu fața în jos (care se ivește până la mijlocul său), și lângă el Moartea, și aceasta înlăuntrul mormântului, cu o coasa mare agățată de gâtul moșneagului, pe care îl trage în jos”. O compoziție asemănătoare este păstrată în caietul de modele al lui Radu Zugravu, editat de Teodora Voinescu⁶².

Într-un articol publicat în 1934, Maria Golescu a fost primul autor care a introdus în literatura de specialitate scena „Roata Vieții” de la biserica Bărboi⁶³. Este vorba despre piatra de mormânt care a aparținut nu unui monah, ci unui mirean, pe nume Fermonius Filaret Anastasie, născut la Constantinopol, într-o familie bogată, care i-a asigurat o educație foarte bună. În capitala Moldovei, el a dobândit rangul de agă; a decedat în 1850, la vârsta de 54 de ani. Deși inscripția nu face nici o referire la tema basoreliefului, „Roata Vieții” reprezintă o meditație

⁶⁰ Dionisie din Furna, *Carte de pictură*, tradusă de Smaranda Bratu Stati și Șerban Stati, București, 1979, p. 246-247.

⁶¹ Cristina Bogdan, *Nestatornica roata a lumii și primejdioasele ei valuri* (1), „Cultura”, București, nr. 235, din 6 august 2009.

⁶² Teodora Voinescu, *Radu Zugravul*, Editura Meridiane București, 1978. O altă reprezentare a temei a fost studiată de Anca Elisabeta Tatay, *Gravura Roata Vieții din Calendarul pe 100 de la Buda, din 1814*, Librăria. Studii și cercetări de bibliologie, VIII, Târgu-Mureș, 2009.

⁶³ Maria Golescu, „Roata lumii”, în „Revista Istorică Română” (*RIR*), vol. IV/1934, p. 297.

provenită din orizontul spiritual al unui grec educat din capitala Imperiului Otoman⁶⁴. Aceasta poate fi considerată atât o moștenire a gândirii medievale, bizantine (deci conservatoare), cât și o manifestare a sensibilității moderne („*memento mori*”), specifică romantismului, curent ce se manifesta în Moldova la jumătatea secolului al XIX-lea.

Reprezentarea de la Iași combină cele două teme: „Roata Vieții” și „Roata Lumii”, siluetele umane fiind schițate în linii destul de generale, fără a particulariza etape de vârstă sau atribute ce țineau de statutul social. Șapte personaje, corespunzând celor șapte „popasuri” vieții omenești din scrierea lui Dionisie din Furna. Roata este trasă de sfori de doi îngeri înaripați. Sub ea este înfățișat Iadul, sub forma monstrului Leviathan, având gura larg deschisă, pentru devorarea victimelor. Scena înfricoșătoare are și semnificația „Judecății de Apoi”.

Examinând piatra sepulcrală de la biserica Bărboi, se poate constata că aceasta este o placă de marmură albă cu vinișoare gri, caracteristice materialului extras din insula Marmara, aflată nu departe de Constantinopol. Eleganța deosebită a basoreliefului, calitatea artistică a lucrăturii, indică probabilitatea ca aceasta să nu fi fost executată al Iași, ci, la Constantinopol, localitatea de origine a celui înhumat. Totuși, este necesară o analiză comparativă a acestui basorelief cu cel al icoanei Sfinților Petru și Pavel sculptate în marmură, semnată de Andreas Karidis.

IV. PICTURA MURALĂ A BISERICII BĂRBOI

Dacă biserica veche a mănăstirii Bărboi (1615) a avut o pictură interioară, înainte de 1670, aceasta trebuie să fi urmat iconografia locală, a unei simple biserici de mir. După ce acest lăcaș a fost închinat la Vatoped, este posibil ca pictura interioară să fi fost adaptată, fie și parțial, la noua situație, potrivit dorinței călugărilor greci.

Edificarea noii biserici, la 1840, a necesitat o altă abordare a programului iconografic, din două motive: planul nou, neobișnuit, al bisericii și statutul de mănăstire. Manualul clasic al vechilor zugravi era *Erminia picturii bizantine a lui Dionisie din Furna*, întocmită în secolul XVIII⁶⁵. Dionisie (1670-1745) era, el însuși, un călugăr de la Muntele Athos, iar opera sa este o manifestare a spiritul athonit. Pictura interioară a bisericii Bărboi reflectă însă, într-o manieră mult mai directă modelul athonit, ceea ce face ca acest lăcaș să poată fi numit „Vatopedul de la Iași”. Fără a fi neapărat o copie fidelă a katolikonului mănăstirii Vatoped, biserica Bărboi din capitala Moldovei reflectă, în numeroase chipuri, realitățile de la Athos.

O ilustrare a acestei realități este și faptul că în interiorul bisericii Bărboi, pe balustrada cafasului, se păstrează o frumoasă reprezentare a *Mănăstirii Vatoped de la Muntele Athos* (Fig. 16). Modelul acestei imagini poate fi astăzi identificat. Nu a fost nevoie de un desen realizat la fața locului special pentru pictura de la Bărboi. Începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea au circulat numeroase gravuri reprezentând mănăstiri athonite, imprimate în tipografia occidentală. Imaginea Mănăstirii Vatoped care a servit ca model

⁶⁴ Tema este prezentă și în literatura română veche, atât în poemul filosofic „*Viața Lumii*” a lui Miron Costin, „*Viața lumii*”, cât și în „*Ceasornicul Domnilor*”, scriere occidentală tradusă de Nicolae Costin.

⁶⁵ Cf. Dionisie din Furna, *Erminia picturii bizantine*, Editura Sophia, București, 2000.

pentru pictura de la Iași este o gravură care a cunoscut cel puțin două ediții diferite: *Vatopedi monastery*, Vienna, 1767 și *Vatopedi monastery*, Venice, 1792⁶⁶. Ambele tipărituri au textul doar în limba greacă, ceea ce arată că, deși au fost tipărite la Viena și Veneția, imaginile se adresau spațiului răsăritean, ortodox (Fig. 17, 18).

*

Se știe că lectura programului iconografic al unei biserici trebuie începută din registrul superior, începând cu cupola naosului și conca altarului. Fără a ne propune o descriere detaliată, trecem în revistă doar câteva necesare repere. Cupola centrală, de deasupra naosului, are reprezentarea lui Iisus Pantocrator, binecuvântând cu mâna dreaptă, iar în stânga ținând *Evangelhia*. La baza cupolei, pe pandantivi, sunt reprezentați cei patru evangheliști: Marcu, Matei, Luca și Ioan. În bolta pronaosului, este pictat Dumnezeu Tatăl, înconjurat de heruvimi, serafimi și „puteri” cerești⁶⁷.

În absidele laterale sunt pictați sfinții militari, deasupra cărora urmează diferite reprezentări din viața Mântuitorului, precum *Pogorârea Sf. Duh*, *Nașterea Domnului*, *Botezul Domnului* ș.a. În conca altarului este înfățișată Maica Domnului cu Pruncul în brațe, înconjurată de soborul sfinților și îngerilor.

Specific unei biserici mănăstirești este lungul șir de călugări-sfinți athoniți pictați în Registrul I al dublului-pronaos (Fig. 19, 20). Aceste modele, care stăteau în fața călugărilor greci de la Iași asigurau o legătură permanentă a obștii de la Iași cu biserica de origine. Un registru asemănător, potrivit pentru analogii, se află și în interiorul bisericii Golia, această mănăstire fiind, după cum se știe, centru administrativ pentru toate mănăstirile din Moldova, închinată la Multele Athos.

Pentru edificare, ne propunem o enumerare a sfinților athoniți zugrăviți în Registrul I de la biserica Bărboi. Toate inscripțiile care însoțesc pictura sunt în limba greacă.

Peretele de vest

În cadrul ușii sunt zugrăviți arhanghelii Mihail și Gavriil, care străjuiesc intrarea în biserică, iar la partea de sus a peretelui de vest se află o lungă pisanie pictată, scrisă în limba greacă.

Dreapta: Aghios Ioannikios (ctitor), în cadrul ferestrei Simeon Studitul și Daniil Studitul, iar spre scara ce urcă în cafas Aghios Pafnutios, Aghios Ioannikios, Aghios Pahomios.

Stânga: Grigore Vatopedinul (Irinopoleos), ctitor, în cadrul ferestrei Efreim Studitul și Theodoros Studitul, Aghios Pavlos.

Pronaos I (mesonyktikon)

Peretele de nord: Aghios Eut... Vatopedinos, Aghios Aftanasios, Aghios Antonios, Aghios Teodosios Okoinvara, Aghios Savvas, Aghios Eutimios.

⁶⁶ Markos Kampans, *The Printmaking Tradition on Mount Athos*, în „Orthodox arts journal”, 9 March, 2015 <http://www.orthodoxartsjournal.org/the-printmaking-tradition-on-mount-athos/> (accesat la 11 02 2016).

⁶⁷ *Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, cu o introducere de Vasile Drăguț și Corina Nicolescu, Editura Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași, 1974, p. 378.

Peretele de sud: Aghios Eudokimos Vatopedinos, într-o nișă (acrosoliu) Sf. Arh. Mihail, Aghios Siloanos Vrefofilax, Aghios *Grigorios Palamas*.

Pronaos II (lithie)

Peretele de nord: Aghios Antonios, Aghios Ioannis, Aghios Pantilegimos, Aghios Trifon.

Peretele de sud: trei sfinți – Aghios Maximos, Aghios Ilarionos, Aghios Torionos (?) – având partea inferioară acoperită de cavoul de marmură al familiei Sturdza.

Naos:

Absida de nord: Aghios Gheorghios Ioaninon, Aghios Savvas Stratilatis, Aghios M. Mt. Andreas Stratilatis, Aghios M. Mt. Serghios, Aghios M. Mt., Teodoros Stratilatis, Aghios Mega Martirus Teodoros Tiron, Aghios Mega Martiros Gheorghios.

Absida de sud: Aghios Mga. Mrt. Dimitrios, Aghios Mga. Mrt. Eustratios, Aghios Mga. Mrt. Nestor, Aghios Mga. Mrt. Mercurios, Aghios Mga. Mrt. Artemios, Aghios Mga. Mrt. Areta, Aghios Mga. Mrt. Iacovos.

Tot pe pereții laterali ai naosului, lângă catapeteasmă, sunt zugrăviți Sfinții Împărați Constantin și Elena (nord), precum și Aghios Nikolas, Aghios Spiridon.

Cafas:

Acest spațiu este rezervat unor teme tradiționale. Un subiect specific, care ocupă întreaga lățime a peretelui de vest, este cel al sfințelor mucenice și martire. Șirul acestora începe pe peretele de nord, cu sfințele Teodora, Eufrosina, Pelaghia și continuă cu friza peretelui de vest: Nosia Xenii, Nosi Elisaveta, Matrona, Makrina. În poziție centrală sunt reprezentate martirele Eugenia, Anastasia, Iuliana, Ecaterina, Varvara, Marina, Hristina. Subiectul continuă pe peretele de sud cu „Nosia Mara...”, încheindu-se cu „ava Zosima”.

De o tratare deosebită se bucură cele șapte Sinoadele Ecumenice, aici fiind întâlnite compoziții ample pe această temă, atât pe boltă cât și pe pereți.

Studii recente au evidențiat că o temă specifică katolikonului de la Vatoped este prezența, în această zonă a bisericii a unor scene ilustrând patimile lui Iisus, fapt unic între bisericile de la Muntele Athos⁶⁸. În cafasal de la Bărboi sunt zugrăvite cel puțin două scene din viața lui Iisus, dar fără legătură cu Ciclul Patimilor.

*

În ocnia funerară (*arcosolium*) de pe peretele nordic al pronaosului este înfățișat **Sf. Mihail în glorie** (*Biruitoarul*) (Fig. 21). Icoana zugrăvită poate fi o reverență către Mihail Sturdza, în domnia căruia a fost înălțată actuala biserică. Modelul direct al acestei imagini este preluat de la Muntele Athos⁶⁹. Am putut identifica o litografie care reproduce o icoană athonită, aproape identică, dar aceasta este datată în 1858, ulterior picturii de la biserica Bărboi (Fig. 22). Este evident că cele două reprezentări se raportează la același model athonit.

⁶⁸ Petru Sofragiu, *Iconografia pronaosurilor de la bisericile din Muntele Athos, Serbia și Moldova în secolele XIII – XVI*, 2013.

⁶⁹ Markos Kampanis, *The Printmaking Tradition on Mount Athos*, în loc. cit.

Prototipul îndepărtat al acestei compoziții pare să fie icoana pictată de Guido Reni, la 1636, pentru biserica Santa Maria della Concezione din Roma (Fig. 23), reprodușă ulterior în mozaic la altarul Sf. Mihail din biserica St. Petru de la Vatican⁷⁰. O copie a celebrei icoane se afla și în colecția lui Mihail Sturdza. La 1836, G. Lemeni, pe atunci student la „clasa de zugrăvitură” a Academiei din Iași, a dăruit domnitorului, de ziua acestuia, „icoana Sf. Arhanghel Mihail, desenată și litografiată după aceea a slăvitului Guido Reni”⁷¹.

În rândul sfinților athoniți din pronaos, o prezență semnificativă este reprezentarea Sf. Grigore Palamas (1296-1359) călugăr la Muntele Athos, devenit arhiepiscop de Tesalonic⁷². Moaștele sale se păstrează la Thessalonik. Acesta este considerat unul dintre cei mai însemnați teologi ai Ortodoxiei, apărător al doctrinei isihaste (care a dobândit și numele de „palamism”).

Portretele votive

Peretele de vest al pronaosului găzduiește, de obicei, portretele ctitorilor. Deși ampla inscripție pictată deasupra ușii de intrare amintește și de ctitorii din familia Sturdza, acest fapt nu și-a găsit și o expresie grafică, într-un portret votiv. Am arătat că doar în biserica de la Miclăușeni se păstrează un asemenea portret de grup, care oferă o sugestie despre cum ar fi putut să arate vechiul portret mural de la Bărboi⁷³. Acea pictură pare să fie legată de ramura de la Ruginoasa a Sturdzeștilor și nu de ramura de la Miclăușeni, implicată în reconstruirea bisericii Bărboi. Un portret al logofătului Dimitrie Sturdza nu este cunoscut, dar pentru fiul său Alecu Sturdza, o asemenea imagine de epocă, pictură de șevalet, se păstrează tot în biserica familiei, de la Miclăușeni.

Singurul portret votiv păstrat în biserica Bărboi este al mitropolitului Sf. Grigore Irinupoleos, exarhul mănăstirilor din Moldova închinată la Muntele Athos (Fig. 27). El este cel care a impus modelul grecesc al arhitecturii bisericii și tot el a alocat cea mai mare parte a resurselor necesare pentru construirea sfântului lăcaș⁷⁴. Portretul ajunsese să fie destul de deteriorat, după cum se poate vedea din fotografiile de epocă, dar a fost readus în stare bună cu prilejul restaurării din anii 1980. Un alt portret mural al mitropolitului Grigore Irinupoleos se află la biserica Mănăstirii Golia, unde acesta este zugrăvit pe peretele de vest, lângă ctitorii din familia logofătului Golia, la 1838. Starea de conservare a celui de-al doilea portret a fost însă mult mai precară (Fig. 28). Deși pictura bisericii Golia a cunoscut o restaurare recentă, în 2015, nu s-au putut recupera detaliile acestui portret.

La restaurarea din anul 1985, în partea dreaptă a ușii a fost pictat portretul Patriarhului Teoctist, devenit nou ctitor, prin sprijinul foarte important acordat lucrărilor făcute pentru

⁷⁰ Paul Maria Baumgarten, *Basilica of St. Peter* în *The Catholic Encyclopedia*, vol. 13, New York, Robert Appleton Company, (1912) 5 Aug. 2014.

⁷¹ Constantin A. Stoide, *Ceva despre viața și opera pictorului G. Lemeni*, în vol. *Patrimoniul național și modernizat în societatea românească: instituții, actori, strategii*, coord. Dumitru Ivănescu și Cătălina Mihalache, Editura Junimea, Iași, 2009, p. 303.

⁷² Dumitru Stăniloae, *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*, ed. II, Editura Scripta, 1993.

⁷³ Sorin Iftimi, *Cel mai vechi portret al familiei Sturdza. De la frescă la șevalet*, în volumul *In honorem Mircea Ciubotaru*, Iași, 2015.

⁷⁴ Florin Marinescu, Vlad Mischevca, *op. cit.*, p. 58-59.

readucerea bisericii la înfățișarea de astăzi (Fig. 26). În pictura inițială pe acel loc era zugrăvit Sf. Ioanikie, așa cum se poate vedea dintr-o fotografie anterioară (Fig. 25).

*

Această prezentare sumară a picturii murale din interiorul bisericii Bărboi evidențiază semnificația deosebită a programului iconografic, care are un mare grad de originalitate pentru Moldova. Practic, mitropolitul Grigore Irinupoleos a adus la Iași întreaga panoplie de sfinți athoniți a căror vieți exemplare reprezentau modele de urmat pentru monahii din obștea de la Bărboi. Mai multe dintre temele religioase reprezentate în pictura din biserică de la Iași își regăseau modelele directe în icoane și zugrăviri aflate în mănăstirile de la Muntele Athos. Dacă în domeniul arhitecturii a fost remarcată de multă vreme expresia athonită a bisericii Bărboi, nu a existat o analiză a picturii murale care să evidențieze exact aceeași realitate: importarea universului iconografic athonit în vechea capitală Moldovei. Pictura întregeste în mod fericit arhitectura bisericii, fiind un veșmânt croit în același stil și în aceeași epocă. Este o realizare care nu a fost posibilă la alte mănăstiri închinată la Athos, precum Trei Ierarhi sau Golia, unde arhitectura mai veche a impus și stilul picturii.

Nivelul artistic ridicat precum și starea de conservare bună sporesc valoarea acestei picturi murale. Realizată cu puțin timp înainte de secularizare, pictura de aici poate fi considerată un adevărat „cântec de lebedă” a unei epoci care se afla la apusul ei: prezența monahilor athoniți în Moldova, începând cu secolul al XVII-lea și legătura spirituală stabilită, pe această cale, între capitala Moldovei și Muntele Athos. Această scurtă prezentare oferă argumente pentru necesitatea aprofundării studiului asupra picturii murale a Bisericii Bărboi.

V. CATAPETEASMA, ICONOSTASELE ȘI MOBILIERUL DE CULT

A. *Catapeteasma bisericii*

Despre construcția catapetesmei bisericii s-au păstrat câteva informații documentare în arhiva mănăstirii Vatoped de la Muntele Athos, cercetată de istoricul Florin Marinescu. Acesta a publicat rezumatul unui document prin care un anume *Neculai Gracar* (sau *Grânar*) se înțelegea cu arhimandritul Dionisie, de la care primise o sumă de bani pentru a săpa (= a sculpta) catapeteasma și alte lucruri în biserică Bărboi. Într-un alt document, din 1840 noiembrie 18 (nr. 9414) se dau amănunte referitoare la contractul dintre „săpătorul” cu acest nume și egumenul mănăstirii Bărboi, pentru executarea catapetesmei „cu tot meșteșugul săpătoriei” după „shedionul” dat de egumen, a două strane, una arhierescă și una domnească, un amvon și un prochinetar, tot după planul egumenului. Tot el va mai lucra patru iconostase pentru patru icoane la stâlpii bisericii și un *cuvuclion* la pristolul altarului mănăstirii Golia, cu trei turnuri deasupra⁷⁵. Stoleria va fi lucrată de *Petrea stolerul*. Egumenul îi va da toate cele necesare și odăi pentru lucru în mănăstirea Bărboi. Pentru toate acestea sculptorul va primi 13.400 de lei, dintre care 1.400 de lei ca avans⁷⁶.

⁷⁵ Florin Marinescu, *Mănăstirea Sfinții Petru și Pavel din Iași (Bărboi)*, în „Monumentul”, 2008, p. 78.

⁷⁶ *Ibidem*.

În Arhivele ieșene se păstrează o *Catagrafie* a mănăstirii Bărboi din anul secularizării, 1863, care oferă alte câteva detalii. Se consemna că exista: „1. O catapeteasmă a bisericii cu toată întregimea ei bună, poleită și cu șase icoane mari împărățești; 2. Două strane mari, una arhierescă și una domnească, zugrăvite în albastru și poleite; 3. Un amvon de fier și cu scările de fier; 4. Un iconostas cu patru stâlpi cu coroană albastră și poleite; 135. Un număr de 60 strane de lemn vopsite în negru; 136. Două strane pentru cântarea psaltilor, tot de lemn negru”⁷⁷.

*

Catapeteasma bisericii Bărboi este o realizare deosebită, atât prin amploare, cât și prin calitatea artistică. Planul diferit al bisericii, dar și dimensiunile acesteia, au influențat, într-o anumită măsură, programul iconografic⁷⁸. Registrul principal, desfășurat de o parte și de alta a ușilor împărățești, este alcătuit din opt icoane mari, în loc de șase. Acestea sunt dispuse simetric, cu icoanele împărățești pe centru. Le enumerăm, totuși, de la stânga la dreapta: Sfinții Constantin și Elena, Sf. Ioan Botezătorul, Arhanghelul Gavriil, icoanele împărățești Maica Domnului cu Pruncul și Iisus Învățător, Fecioara Maria, Sfinții Petru și Pavel (icoana de hram) și o ultimă icoană, cu Sfinții Gheorghe și Dumitru.

Registrul praznicelor, reprezentând momente din viața lui Isus, conține 19 icoane. De obicei, acestea erau dispuse de o parte și de alta a icoanei Cina cea de Taină, dar la Bărboi aceasta nu mai are un tratament privilegiat, nici dimensiuni diferite, fiind integrată în rând cu celelalte, la locul cuvenit.

Registrul celor 12 apostoli, aflat de obicei deasupra icoanelor mari, lipsește cu totul din iconostasul de la Bărboi. Faptul este notabil, pentru o biserică al cărei hram este dedicat tocmai Sfinților Apostoli Petru și Pavel.

Registrul Proorocilor constituit de o parte și de alta a Maicii Domnului Oranta, conține 14 icoane. Ultimul registru, cel al Patriarhilor din Vechiul Testament, conține cele 12 medalioane cunoscute, care flanchează icoana Sfintei Treimi, potrivit tipicului.

Considerăm că o analiză detaliată a icoanelor din catapeteasmă nu este necesară aici, dar că un asemenea studiu va trebui să fie realizat într-o lucrare monografică asupra bisericii Bărboi. În continuare vom acorda atenție câtorva icoane care dau specificul acestui lăcaș, punând în evidență legăturile cu tradiția Vatopedului și a Muntelui Athos, acolo unde este cazul.

B. Cele patru iconostase

În afară de ampla catapeteasmă a altarului, în interiorul bisericii Bărboi se păstrează și astăzi patru icoane mari, montate în iconostase speciale, despre care există informații provenite din secolul XIX. Aceeași *Catagrafie* a Mănăstirii Bărboi, din 1863, deși reprezintă un simplu inventar, consemnează detalii deosebit de interesante⁷⁹:

⁷⁷ *Catagrafie de lucrurile găsite în mănăstirea Bărboiul la 10 decembrie 1863*, DJANI, Mitropolia Moldovei, Dos. 89/1863, f. 19-22.

⁷⁸ Preot Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica generală*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993; Pavel Florenski, *Iconostasul*, Fundația Anastasia, București, 1994.

⁷⁹ *Catagrafie de lucrurile găsite în mănăstirea Bărboiul la 10 decembrie 1863*, Mitropolia Moldovei, Dos. 89/1863, f. 19-22.

31. O icoană a Maicii Domnului mare, îmbrăcată cu argint, coroana tot de argint suflată cu aur, și una coroană mai mică la domnul Iisus Hristos, tot de argint și suflată cu aur, împodobită cu 90 pietre în mai multe culori, precum un broșu cu piatră verde închisă, o altă piatră mică de smarald cu 26 diamante mici primprejur, două șiraguri de hurmuz mari, un ochi, o mână și un chip, toate de argint. Icoana este așezată într-o strană mare, **zugrăvită albastru și poleită**”.

32. O iconiță mică îmbrăcată cu argint și suflată cu aur, Maica Domnului;

33. Două icoane mari îmbrăcate în argint, însă una Sf. Apostoli, cu coroanele tot de argint și suflute cu aur, și una Veșmântul (brâul) Maicii Domnului, iarăși coroanele de argint și suflute cu aur, și așezate în stranele lor, zugrăvite albastru și poleite.

34. O icoană mare Sf. Treime, de lemn vechi.

94. O icoană **Înălțarea Domnului**, mare de lemn, așezată în strana ei, **zugrăvită în albastru și poleită**.

Icoana Maicii Domnului „Esfagmēni”

În biserică se află o icoană de argint, cu pietre prețioase, copie a icoanei făcătoare de minuni Εσφαγμένη de la mănăstirea Vatoped. Icoana, ferecată în argint și împodobită cu pietre prețioase, are marcat anul 1810 (Fig. 31). La 1811 s-a făcut catagrafia averii mănăstirii Bărboi, consemnându-se că „din icoanele cele mari este Maica Domnului preste tot ferecată cu argint și pe unele locuri poleită și cu 20 gălbenăși și inel⁸⁰.

N. G. Dossios, autorul care a publicat inscripția, arată că icoana de la Iași este o copie a icoanei Maica Domnului „Înjunghiata” de la Vatoped⁸¹. Maica Domnului „Esfagmēni” (Fig. 32) care a servit ca model celei de la Bărboi, este una dintre cele mai faimoase icoane făcătoare de minuni ale Maicii Domnului de la Mănăstirea Vatoped. Această icoană este o frescă din secolul al XIV-lea amplasată în pridvorul Paraclisului Sfântului Dimitrie, care a fost adăugat *katholikon*-ului Sfintei Mănăstiri Vatoped⁸².

În partea de jos, icoana de la Bărboi are 13 versuri în limba greacă, dedicație din partea credincioșilor ce au contribuit la înfrumusețarea ei. Aceasta are inscripția „prin mâna lui Lavrentios Rusul preot, în anul mântuirii 1810”⁸³. Din modul în care este formulată inscripția nu este foarte clar dacă se referă la cel care a pictat-o, la argintarul care a ferecat icoana sau la comanditarul lucrării. O însemnare publicată recent, privitoare la același personaj, poate aduce o clarificare în această privință. Însemnarea are următorul conținut: „Ferecarea în argint a acestei sfinte și dumnezeiești *Evangeliei* s-a făcut cu cheltuiala sfinției sale protosinghelul Chiril din Leros, egumenul mănăstirii Bărboi, iar *cu meșteșugul și mâna*

⁸⁰Constantin N.C. Tomescu, *Diferite știri din arhiva Consiliului eparhial Chișinău*, p. 92. În „Arhivele Basarabiei” (AB), an IV, nr. 2, aprilie-iunie 1932, Chișinău, 1932, p. 92.

⁸¹N. G. Dossios, *Studii greco-române*. Fasc. II, *Inscripții grecești păstrate în capitala Moldovei, Iași, 1902*, p. 75.

⁸²<http://www.pemptousia.ro/2013/02/cele-sapte-icoane-facatoare-de-minuni-ale-maicii-domnului-de-la-manastirea-vatoped/> site accesat la 5.01. 2016.

⁸³N. G. Dossios, *Studii greco-române*, p. 76. După Iorga inscripția este „1810. Mâna lui Grigorie popa Russu” (Iorga, *Inscripții*, II, p. 143).

*preotului Lavrintie. 1807 noiembrie*⁸⁴. Textul arată cu claritate că Lavrintie Russu a executat ferecătura în argint.

N. G. Dossios se întreba dacă „Russu” din textul inscripției este un nume de familie, sau indică etnia, fără a ajunge la un rezultat. Ne întrebăm astăzi dacă poate fi vorba de un înaintaș al poetului *Alecu Russo*? Această legătură, dacă se dovedește reală, ar putea explica de ce poetul Alecu Russo și-a găsit locul de veci în incinta mănăstirii.

Icoana „Brâul Maicii Domnului”

Inscripția grecească de pe ea arată că: „Această sfântă dumnezeiască icoană a închinării Sfântului Brâu al Maicii Domnului s-au ferecat cu argint de robii lui Dumnezeu Dimitrie Sturdza marele logofăt de Țara de Jos și soția sa Elena, fiica vornicului Teodor Balș, spre veșnica pomenire a lor și a fiilor lor și a tot neamul s-au afeorosit mănăstirii Bărboiul a familiei Sturdzești din orașul Eși, unde se prăznuiește hramul Sf. Apostoli Petru și Pavel, în anul 1848 iunie”⁸⁵ (Fig. 33).

Ar fi fost de așteptat ca icoana să fie comandată și ferecată de Grigore de Irinupoleos și nu de Sturdzești. Grigore a întemeiat paraclisul cu hramul „Brâul Maicii Domnului” (31 august) de la etajul Stăreției Goliei⁸⁶. Această prețioasă relicvă a Creștinătății se păstra într-o raclă de argint la Mănăstirea Vatoped, unde fusese dăruită de împăratul bizantin Ioan VI Cantacuzino (călugărit sub numele de „Ioasaf”).

Icoana Sf. Apostoli Petru și Pavel

Inscripția de pe această icoană arată că argintul provenea de la o icoană mai veche a Sf. Ioan Prodromos („Înainte-Mergătorul”); în anul 1842 (1841?) argintul a fost topit de mitropolitul Grigore Iriunopoleos care a comandat noua ferecătură, adăugând o cantitate necesară de argint și aur⁸⁷ (Fig. 29).

Fiind icoana hramului bisericii, încă de pe vremea primei ctitorii, ar fi fost de așteptat ca boierii Sturdzești (cei dintâi ctitori) să se fi ocupat de ferecarea în argint a acesteia. Această aparentă inversare de roluri între ctitori pare a fi un „act de reciprocitate” menit să cimenteze relația dintre ctitorii greci și cei români.

Pentru toate aceste icoane ferecate în argint sunt consemnate datele la care acestea au dobândit respectivele podoabe de metal (1810, 1842, 1848). Pictura lor este însă dintr-o perioadă mai veche. Probabil că toate au făcut parte din inventarul bisericii Strurdzeștilor, anterioară anului 1840.

Icoana Înălțarea Domnului

În inventarul de la 1863 este amintită o icoană *Înălțarea Domnului*, mare de lemn, așezată în strana ei, *zugrăvită în albastru* și poleită. Icoana se păstrează și astăzi în dreapta

⁸⁴ *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*. Un corpus editat de I. Caproșu și E. Chiaburu, vol. III (1796-1828), Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008, p. 228.

⁸⁵ Inscripția a fost publicată de Gh. Ghibănescu, *IN*, 1921, fasc 1, fila 145.

⁸⁶ C. Bobulescu, *O viață trăită, viață de paraclise*, Chișinău, 1932, p. 137-143.

⁸⁷ N. G. Dossios, p. p. 76; După N. Iorga este vorba despre anul 1841 (*op. cit.*, p. 143).

pronaosului, fiind singura fără ferecătură de argint, dintre cele patru icoane mari, cu suport propriu⁸⁸ (Fig. 34).

Icoana Sf. Dimitrie din Rostov

La 1811, când s-a făcut catagrafia averii mănăstirii Bărboi, este consemnată existența unei icoane a „Sf. Dimitrie Rostovschi îmbrăcat cu argint, numai chipul cu privazurile este sade”⁸⁹. Însemnarea arată că ferecătura s-a făcut odată cu pictarea icoanei. Aceasta a dus la o soluție economicoasă: s-au zugrăvi doar părțile vizibile ale icoanei, nu și suprafața acoperită de argint. În biserica Bărboi se păstrează și astăzi o icoană mare a Sf. Dimitrie de la Rostov (Rusia), care este pictată însă în întregime și nu este ferecată în argint (Fig. 35). Aceasta este considerată de dată destul de recentă. Probabil că, odată rămasă fără veșmântul de argint, în împrejurări necunoscute, pictura icoanei vechi a fost completată, pe toată suprafață, de un alt zugrav de icoane. Altfel, ar fi greu de explicat prezența unei asemenea icoane, destul de rare, în inventarul de la 1811 al bisericii Bărboi și apoi achiziționarea recentă a unei alte icoane a Sf. Dimitrie din Rostov.

VI. REPARAȚII ȘI RESTAURĂRI ALE BISERICII BĂRBOI (1852-1988)

Pentru a străbate cu succes veacurile, monumentele de arhitectură au nevoie de consolidări și restaurări periodice. Pentru zona orașului Iași, structura solului, calitatea modestă a materialelor de construcție (mai ales piatra), activitatea seismică resimțită, precum și alți factori, duc la necesitatea ca aceste intervenții de consolidare să fie necesare cel puțin o dată la 50 de ani. Uneori necesitatea de a interveni asupra monumentelor este și mai frecventă, cauzele fiind diverse: proiect arhitectonic inadecvat climei, meșteri mai puțin experimentați, distrugereri provocate de războaie sau de calamități naturale ș.a.

Biserica mănăstirii Bărboi, reclădită la 1841 după proiectul unui arhitect și zidită cu materiale de calitate, a necesitat diverse intervenții, unele fiind consemnate în documentele păstrate, iar altele mai puțin cunoscute.

Astfel, Fl. Marinescu arată că „în anul 1852 se prevedeau reparații la biserică și la zidul exterior. Arhitect urma să fie Carol Cugler, care a și pregătit un raport către Departamentul lucrărilor publice (vezi documentul nr. 9839). Meletios, egumenul de atunci al mănăstirii, intenționa să schimbe acoperișul *ca să fie potrivit cu clima locului*. La 1 iunie 1852 s-a semnat un contract între calfa Gheorghe și o comisie formată din arhimandritul Iacov, egumenul mănăstirii Răchitoasa (și ea metoh la Vatoped), Dionisie de la Golia, exarh al Vatopedului și Meletie, egumenul mănăstirii Bărboi, pentru dărâmarea marginilor zidului mănăstirii și scoaterea plumbului ce acoperea acoperișul bisericii”⁹⁰.

⁸⁸ *Catagrafie de lucrurile găsite în mănăstirea Bărboiul la 10 decembrie 1863*, DJANI, Mitropolia Moldovei, Dos. 89/1863, f. 19-22

⁸⁹ Constantin N. C. Tomescu, *op. cit.*, p. 92.

⁹⁰ Florin Marinescu, *Mănăstirea Sfinții Petru și Pavel din Iași (Bărboi). Câteva considerații*, în „Monumentul”, 2008, p. 179. Autorul semnală: „vezi amănunte în documentul nr. 9955”, document aflat la Muntele Athos, în arhiva Mănăstirii Vatoped.

Reparații 1866

După Secularizare (1863), solicitările pentru reparațiile ce trebuiau efectuate asupra bisericilor se adresau Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice. La 1 iulie 1866, preotul Știubei de la biserica Bărboi adresa o asemenea cerere de ajutor: „Domnule Ministru, pe lângă daunele făcute de uraganul din 20 iunie anul trecut (1865), o furtună întâmplată la 9/10 iulie 1866 a dat jos alte 3 table de plumb de pe unul din turnurile bisericii, care table se și păstrează. Solicită măsuri pentru reparații”⁹¹. La 31 octombrie 1867 Ministerul Cultelor scria parohului de la Bărboi pentru a transmite o copie a devizului privitor la lucrările de reparații a învelișului cupolei din mijlocul curții acelei biserici, executată în regie de către acel arhitect Cugler, prin înțelegere cu cucernicia voastră⁹². Corespondența a continuat cu scrisoare preotului Știubei, din 30 iulie 1868 către Minister:

„Precât îmi amintesc, devizul domnului arhitect Cugler relativ la reparațiile necesare bisericii, în el se vorbește despre:

A) repararea unei atenanse;

B) Despre reparațiile necesare la biserică, și anume: a) Cupola din mijloc de acoperit cu tablă de plumb, pentru care ați și eliberat suma de 60 galbeni și care reparație peste câteva zile va fi gata; b) Acoperirea marginii inferioare a aceleiași cupole cu tablă de tiniche și c) facerea din nou a mai multor geamuri și punerea ferestrelor la turnurile acestei biserici”⁹³.

Având în vedere lipsa de mijloace a bisericii, parohul insistă să fie efectuate cel puțin reparațiile de la punctele b) și c).

Reparații din anul 1880

Alte reparații au fost efectuate în anul 1880. Adresa Serviciului Tehnic nr. 93/9 aprilie 1880, către Dl. Prefect al Districtului Iași (Răspuns la oficia nr. 2699)⁹⁴ cuprindea următoarele:

„Inspectând lucrările de reparații ce s-au făcut la biserica Bărboi am constatat:

- 1. S-a reparat zidul înconjurător al bisericii ce vine dinspre nord, astupându-se o portiță;*
- 2. S-au reparat hogașurile bisericii;*
- 3. S-au reparat trotuarul de din dos a bucătăriei îngrijitorului.*

În ceea ce privește acoperământul:

- a. S-au reparat mai multe părți din acoperământul bisericii;*
- b. S-au acoperit din nou bucătăria îngrijitorului.*

În ceea ce privește tâmplăria și lemnăria:

- a. S-au făcut din nou 21 de ferestre, din care 8 mari la turnurile bisericii;*
- b. S-au întrebuințat mai multe bucăți de lemn din nou la acoperământul bisericii;*
- c. S-au pus din nou lemnăria la acoperământul bucătăriei. Toate aceste lucrări le-am constatat că sunt bine făcute și că prețul nu este exagerat”.*

Raportul era semnat de Ing. șef. Cazaban.

⁹¹ DJANI, Parohia Bisericii Bărboi, dos. 4, f. 16.

⁹² DJANI, Parohia Bisericii Bărboi, dos. 4, f. 51.

⁹³ DJANI, Parohia Bisericii Bărboi, dos. 4, f. 108v.

⁹⁴ DJANI, Prefectura Iași, dos. 62/1880, f. 2.

Reparații din anul 1894

La 1894 iulie 23 Parohul bisericii Bărboi, iconomul C. I. Știubeiu, se adresa Primarului orașului Iași: Prin adresa nr. 1138 din 1894, Ministerul anunța parohia că de la 1 aprilie cheltuielile privitoare la plata personalului și reparațiile bisericii trec asupra Comunei (Primăriei). Preotul semnaleză Primăriei că la biserica Bărboi este „neapărată trebuință de oarecare reparații, chiar în vara aceasta, atât la acoperământ cât și la părății ei pe dinafară”⁹⁵.

Epitropia Parohiei Bărboi se adresa din nou Primăriei, la 21 septembrie 1894:

„Domnule Primar, sunt trei ani trecuți de când chestiunea dărâmării zidului din dosul bisericii Bărboi a fost pusă în discuție de către dl ministru al Cultelor (sub. Nr. 12 113, din 9 septembrie 1891): înlocuirea acelu zid cu un grilaj. Ministerul a încredințat executarea acestei lucrări ing. Irimescu, care a încetat din viață înainte de a executa aceste lucrări.

Epitropia a observat că cu o lună de zile în urmă amintitul zid s-a desființat cu totul din fundamentul lui, iar materialul rezultat din dărâmarea lui a fost transportat în altă parte, cu altă destinație. Epitropia nu a fost consultată. Astfel, biserica stă în islaz dinspre a cea latură, iar pentru înlocuirea zidului cu un grilaj nu se vede nici o mișcare. Cer primarului ca cei care au desființat zidul să fie obligați a instala grilajul de fier”⁹⁶.

Reparații din anul 1903

Epitropia Bărboi se adresa Primăriei Iași la 1 august 1903, solicitând următoarele:

1. A se văpsi atât acoperământul bisericii Bărboi, cât și acoperământul ce este deasupra celor două strane (?) ale ei, nefiind de ajuns cărpiturile ce s-au făcut pe alocuri, pentru a putea împiedica continuarea deteriorării a acelu acoperământ, făcut de mulți ani.
2. S-a constatat (de hram, 29 iunie) că partea de jos a ușorilor de la ferestre exterioare de pe partea de nord, din cauza ploilor, a putrezit, iar tencuiala dintre zid și ușori fiind crăpată, de asemenea se cer reparații urgente.
3. Se cere a se pune din nou furcile putrede de la grilajul de lemn din jurul bisericii, amenință a cădea. Acest grilaj fusese făcut nu demult de Primărie în locul zidului de piatră desființat și de piatra căru zid s-a folosit Primăria urbei Iași”⁹⁷.

Restaurarea din anii 1925-1927

În arhiva Comisiei Monumentelor Istorice, aflată astăzi la Institutul Național al Patrimoniului din București se păstrează două dosare (totalizând 51 pagini) privitoare la lucrările efectuate la biserica Bărboi din Iași, în anii 1921-1949. Documentațiile sunt semnate de personalități de referință care au avut atribuții speciale în domeniul monumentelor istorice, precum N. Ghika Budești, Horia Teodoru, N. Iorga, Șt. Balș, Al. Lapedatu⁹⁸.

La câțiva ani după primul război mondial s-a pus problema restaurării bisericii Bărboi, necesitățile de intervenție fiind multiple. Pentru a proteja monumentul, s-a început cu acoperișul, pentru care s-a întocmit un deviz de refacere, în 1923. Un plan al refacerii

⁹⁵ DJANI, Primăria Iași, dos. 243/1894, f. 20.

⁹⁶ DJANI, Primăria Iași, dos. 243/1894, f. 98.

⁹⁷ DJANI, Primăria Iași, dos. 145/1903, f. 20.

⁹⁸ Comisiunea Monumentelor Istorice (1892-1948). *Inventar de Arhivă*, publicat în „Revista Monumentelor Istorice” (RMI), Anul LXVIII, Nr. 1-2/1999, p. 104, nr. 1980-1981.

acoperișului datează însă din 1925 (Fig. 38). Alte schițe arată că acum s-a dispus refacerea ferestrelor din metal, în locul vechilor ferestre de lemn (Fig. 37). Alte lucrări s-au executat în anii 1926-1927. Dosarele păstrează devize de reparații curente, oferite pentru refacerea ferestrelor, documentație privitoare la recepția lucrărilor.

Mai puțin cunoscute sunt reparațiile efectuate după al doilea război mondial. Se cunosc unele solicitări pentru diverse lucrări din această perioadă: Deviz reparații și restaurare după bombardamentul din 1944⁹⁹; deviz reparații turn clopotniță 1943, 1949. Alte lucrări de restaurare au fost efectuate în anii 1963 și 1968, dar și documentația acestei perioade a rămas necunoscută.

Restaurarea din anii 1980-1988

Marele cutremur din 1977 a afectat grav monumentul, ceea ce a impus o restaurare generală. Finanțarea necesară a fost asigurată, deși în acest an a fost desființată Comisia Monumentelor Istorice. În asigurarea mijloacelor necesare, un rol deosebit l-a avut Patriarhul Teoctist, fostul mitropolit al Moldovei, care a fost recunoscut drept ctitor al bisericii Bărboi. Lucrările de restaurare au început în anul 1980 în timpul preotului Eugen Petrescu și au continuat, după 1984 sub preotul Constantin Andrei. Acestea au fost de mare amploare, vizând toate aspectele, de la consolidare la reabilitarea picturii.

Acum a fost executată restaurarea fațadelor bisericii, cu punerea în valoare a asizelor de piatră și cărămidă (moștenire bizantină). A fost refăcut acoperișului, fiind consolidate cele cinci turlă, atât la interior cât și la exterior, prin injectări cu mortar special (Fig. 39-40). Pictura interioară a fost curățată și restaurată parțial de pictorul Ioan Preotul, ajutat de Virgil Moraru și Eugenia Naste. Acum a fost reabilitată catapeteasma, și iconostasele cu cele patru icoane. Cu același prilej a fost recondiționat vechiul mobilier bisericesc, stranele și jilțurile; a fost realizată recondiționarea în întregime a cafasului, cu refacerea scărilor de acces. În plus, a fost realizată pardosirea pridvorului cu marmură.

Clădirile din incintă au intrat în același program de consolidare și restaurare. A fost restaurat turnul-clopotniță și casa parohială (Fig. 41). Acum a fost restaurată Casa Apelor, amenajată ca aghiazmatar. Zidul de incintă a fost re consolidat pe o lungime de 60 m.l. și refăcut din nou pe o lungime de 180 m.l. (Fig. 42) Curtea bisericii a fost sistematizată vertical și orizontal prin amenajarea aleilor de acces spre biserică, aghiazmatar și casa parohială; au fost plantați arbori și arbuști ornamentali. În curte a fost înălțată și restaurată crucea de piatră strămutată aici de pe locul unde fusese biserica Sf. Vineri, demolată cu ocazia construirii Halei Centrale.

⁹⁹ *Ibidem.*

VII. CIȘMEAUA DIN CURTEA BISERICII BĂRBOI

Alimentarea cu apă a orașului Iași a reprezentat o temă majoră care a preocupat edilitatea încă din secolele XVI-XVII. Pentru acest subiect există o serie de contribuții însemnate ale istoricilor ieșeni¹⁰⁰.

Cel care a jucat un rol deosebit în acest domeniu, în domnia lui Mihail Sturdza, a fost inginerul „hidraulic și montanist” Mihalik de Hodocin (1800-1864?), organizatorul și conducătorul Școlii de Arte și Meserii din Iași¹⁰¹. Hodocin a coordonat diverse lucrări hidraulice la Iași în perioada 1842-1847. El a înlocuit conductele de ceramică (Ciric-Golia) cu țevi de fontă (*spijă*)¹⁰². De la el s-au păstrat cele două planuri ale alimentării cu apă din sursa Aroneanu-Șapte Oameni (1843). Rețeaua de conducte alimenta 35 cișmele aflate în diverse puncte ale orașului. Hodocin a înfrumusețat capitala Moldovei cu două fântâni de fontă: *monumentul gotic* din fața Mitropoliei și *fântâna cu delfini* din fața Palatului Ocârmuirii (astăzi în Parcul „Expoziție”). Ambele au fost turnate în Moravia și aduse ulterior la Iași, fiind realizate în domnia lui Grigore Alexandru Ghica (1852).

Un document cartografic grăitor este *Planul Hidrografic al orașului Iași*, ridicat la 1843, în care este înfățișată rețeaua de cișmele publice și private care asigura alimentarea cu apă a orașului¹⁰³. De la Casa Apelor din poarta Mănăstirii Golia, apa ajungea, pe o conductă în lungime de 188 stânjani, până la cișmeua din ograda Mănăstirii Bărboi. Semnificativ este că cișmeua nu a fost amplasată în zidul de lângă turnul de le intrate, ci în curte, lângă biserică. Probabil că inițial aici curgea un fir de apă ce permitea participanților la slujbă o purificare simbolică înainte de participarea la slujba oficiată în biserică.

Urmărind indicațiile de pe planul lui Hodocin, cișmeua de la biserica Bărboi de aici nu se află în lista celor publice, ci în lista celor private. Debitul apei era de o măsură, adică o 1,3 pe minut, 150 oca pe oră sau 2520 oca în 24 de ore. De la Bărboi, apa se împărțea în trei, fiind distribuită mai departe, peste Ulița Făinei (str. Elena Doamna), spre Biserica Albă și spre casa lui I. Adamache (casa Luca, unde este astăzi Comunitatea Evreiască).

Termenul de „cișmea” pentru construcția hidraulică din incinta bisericii Bărboi este unul impropriu. De fapt, aceasta este o construcție în spirit oriental, pavilion de tip „sybilă”¹⁰⁴. În Orient se face distincție în privința instalațiilor de distribuție: *cișmele* și *sybile*. Construcție sobră, cu o eleganță discretă, este singura supraviețuire a ansamblului arhitectonic anterior anului 1840. Cornișa sybilei, element de formă neoclasică, probabil că a fost adăugată la 1840,

¹⁰⁰ Scarlat Pastia, *Despre originea apelor din Iași și lucrările privitoare la îndestularea lor cu apă*, Iași, 1898; C. Andreescu, *Știri noi asupra aducerii apei în Iași*, în „Arhiva românească”, tom III, p. 212; Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *Iașii vechilor zidiri, până la 1821*, Editura Junimea, Iași, 1974, p. 297.

¹⁰¹ Dumitru Vitcu, *Carol Mihalik de Hodocin în Moldova. Idei și fapte*, în *AIIX*, 1996, 33, p. 241-261; 1997, 34, p. 233-249; Idem, *Precursori ai modernizării societății românești: Carol Mihalic de Hodocin*, Editura Junimea, Iași, 2015.

¹⁰² Nicolae Peiu, Dionisie Simionescu, *Lungul drum al apei pentru Iași. Istoricul ducerii apei în dulcele târg*, Editura Gama, Iași, 1995, p. 51.

¹⁰³ Deși ridicat la 1842, planul a fost tipărit la Institutul „Albiniei” patronat de Gh. Asachi abia în 1854, în domnia lui Grigore Alexandru Ghica. Desenatorul planului a fost ing. Josef Rasek, cunoscut ca autor al *Planului Orașului Iași* de la 1844.

¹⁰⁴ Nicolae Peiu, Dionisie Simionescu, *op. cit.*, p. 53.

ca element de legătură cu arhitectura bisericii. Cum arăta inițial acoperișul acestui chioșc, rămâne să fie stabilit prin căutarea de analogii în spațiul oriental.

Această zidire este mult mai veche decât anul 1843, când Mihalik de Hodocin a reorganizat aducțiunea apei în capitala Moldovei. Arcele de piatră având partea de sus „în acoladă”, o caracteristică a arhitecturii orientale, specifice epocii fanariote. Arce asemănătoare au ieșit la iveală, în urma recente restaurări, la pridvorul adăugat al bisericii armenești din Iași. Reiese că inginerul hidraulic a refolosit o construcție mai veche, înlocuind doar conductele din olane (ceramice), cu țevi de fontă. Credem că inițial această fântână era un punct terminus; probabil că la 1843 el a fost folosit ca nod de distribuție a apei spre alte trei destinații.

În prezent, sybila din incinta bisericii Bărboi este o prezență unică în arhitectura vechii capitale a Moldovei, ceea ce o face cu atât mai prețioasă (Fig. 43-46). Ea a fost construită de meșteri locali, sau de meșteri veniți din spațiul oriental? Ar trebui aceasta privită ca cea mai veche supraviețuire din arhitectura vechiului ansamblu al bisericii Bărboi, sau ca singura rămasă dintr-o rețea de monumente hidraulice similare care au existat cândva în diverse puncte ale orașului, dar despre care nu avem astăzi nici un fel de informații? Toate monumentele hidraulice construite în Iași, după 1775 sunt de tip „cișmea” (precum cele de la Golia și Sf. Spiridon) și nu de tip „sybilă”.

Studierea planului hidraulic de la 1843 arată că sybila de la Bărboi era trecută (la acea dată) în categoria cișmelelor private și nu în rețeaua cișmelelor publice. Semnificativă este și amplasarea sybilei în ansamblul arhitectonic al fostei mănăstiri. Sybila este situată în apropierea bisericii și se află în raport direct cu aceasta. Sunt cunoscute asemenea fântâni rituale, cu rol de purificare, ce ofereau călătorului posibilitatea de a a-și clăti mâinile și fața înainte de a intra în spațiul sacru al bisericii. În această variantă, sybila poate fi un monument singular și nu o supraviețuire dintr-o rețea de monumente hidraulice mai vechi.

VIII. TURNUL-CLOPOTNIȚĂ DE ACCES ÎN INCINTA BISERICII BĂRBOI

Turnul-clopotniță al bisericii Bărboi este inclus pe *Lista Monumentelor Istorice* din 2004, poziția 873 având codul IS-II-m-B-03730.03, fiind datat în anii 1726-1733. Cronicarul Ion Neculce, arată că Grigore II Ghica, după al treilea an de domnie, a renovat mai multe biserici: „Așijdere și la Bărboiu au făcut turn și au acoperit-o”¹⁰⁵. Nu este foarte sigur dacă amintitul turn erau unul de intrare în incinta mănăstirii sau era un turn-clopotniță alipit bisericii mai vechi, a familie Sturdza.

Se consideră, în mod curent, că acest turn a fost construit concomitent cu biserica actuală (1840-1844), de către același arhitect, Andreas Karidis. Or, diferența de stil între biserică și turn nu poate fi explicată dacă cele două au fost edificate în cadrul aceluiași proiect. Trebuie luată în calcul ipoteza că turnul a fost edificat (în această formă), în altă epocă și de un alt arhitect. Într-un articol privitor la Mănăstirea Golia, publicat în revista „Arhitectura”, N. Gabrielescu a reprodus pisania grecească de la 1855, pusă de egumenul Meletie cu prilejul

¹⁰⁵ Ioan Neculce, *Letopiseșul Moldovei de la Dabija Vodă până la Ioan Vodă Mavrocordat*, partea II, Domnia lui Grigore Vodă Ghica, p. 383-390.

supraînălțării turnului Goliei, cu încă 17 m. În inscripția, astăzi dispărută, se menționa că *arhitectul Andreas Karidis* a făcut această supraînălțare a construcției¹⁰⁶. Chiar dacă între timp partea superioară adăugată turnului Goliei nu mai există, s-au păstrat desene ale acesteia, care permit o comparație între arhitectura celor două turnuri, atribuite lui Karidis.

Istoricul Florin Marinescu, cercetând arhiva Mănăstirii Vatoped, consemna câteva informații necunoscute până acum. Astfel, autorul ne informează că la 1859 s-au realizat lucrări la turnul-clopotniță, după un proiect aprobat de mănăstirea Vatoped. În 1862, mănăstirea se împrumută cu suma de 500 de galbeni austrieci de la ierodiaconul Iacov, pentru a reconstrui turnul-clopotniță (documentul din arhiva Vatopedului oferă și date tehnice)¹⁰⁷. Un an mai târziu, suma dovedindu-se a fi insuficientă, mănăstirea se împrumută cu alți 8.000 de galbeni, în timp ce egumenul Chiril datora sume mai mici la înalți ierarhi și la particulari. Există, deci, premise pentru a considera că turnul a fost construit, în această formă, la două decenii după edificarea bisericii.

Turnul-clopotniță actual se află în partea de nord-vest a ansamblului bisericesc (Fig. 47). El este construit în întregime din piatră fasonată, cu bolta din cărămidă. El impresionează prin zveltețea sa, fiind comparat cu un *campanilla* italian (G. M. Cantacuzino). Turnul are o bază tetragonală și patru niveluri suprapuse, care se retrag succesiv până la ultimul nivel. La primul nivel (parter), se află intrarea în curtea bisericii pe sub o boltă. De o parte și de alta a bolții se află două încăperi, în care se intră din curtea bisericii. La primul etaj se află o singură încăpere, cu două ferestre - una pe latura nordică și una pe cea sudică - arcuite, cu menou și cu câte o rozetă. La etajul al doilea se află camera clopotelor, având ferestre pe toate cele patru laturi, cu aceleași elemente decorative. La ultimul etaj se află încăperea care adăpostește mecanismul celor patru ceasuri cu cadrane circulare, câte unul pentru fiecare latură.

Recent au fost emise câteva considerații privitoare la stilul arhitectonic al turnului de la Bărboi. Astfel, se consideră că turnul a fost construit în manieră *Rondbogenstil*, în anii 1841-1844, după cutremurul de la 1829. „Cu această ocazie turnul de la intrare a fost refăcut, în stilul arcelor rotunde, de către arhitectul grec al mănăstirii, Andreas Karidis”¹⁰⁸. Se știe că *Rondbogenstil* a fost creat în căutarea unui stil național german în arhitectură; acesta era o reluare a arhitecturii romanice, ca reacție împotriva neogoticului.

Ultimul război mondial a afectat nu doar biserica, ci și turnul-clopotniță. În dosarul de la Comisia Monumentelor se regăsesc devizele reparației la turnul clopotniță corespunzătoare anilor 1943 și 1949¹⁰⁹ (Fig. 48).

Turnul a fost inclus în amplul proiect de restaurare din anii 1980. Pe peretele dinspre incintă al turnului clopotniță, în dreapta gangului de ieșire din curte, s-a amplasat o placă de piatră cu următoarea inscripție: *“Turnul-clopotniță și zidurile de incintă ale bisericii Bărboi*

¹⁰⁶ S. Iftimi, Aurica Ichim, *Cronica unei restaurări care a durat jumătate de secol*, în vol. *Mănăstirea Golia – 350 de ani de la sfințirea ctitoriei lui Vasile Lupu*, Editura Doxologia, Iași, 2008, p. 201.

¹⁰⁷ Florin Marinescu, *Mănăstirea Sfinții Petru și Pavel din Iași (Bărboi). Câteva considerații*, în „Monumentul”, 2008, p. 79.

¹⁰⁸ Corina Cimpoșu, *Artă, modă, cultură europeană în Moldova, între 1830 și 1860. Elemente ale procesului de modernizare culturală*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2013, p. 103, 134.

¹⁰⁹ *Comisiunea Monumentelor Istorice (1892-1948). Inventar de Arhivă*, publicat în „Revista Monumentelor Istorice” (RMI), Anul LXVIII, Nr. 1-2/1999, p. 104, nr. 1980.

ctitorie din prima jumătate a secolului al XVII-lea s-au restaurat între anii 1984-1986 cu fonduri acordate de Sfânta Mitropolie prin stăruința, osteneala și directa îndrumare a Înalt Prea Sfințitului Teoctist, arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei.”

Este răspândită ideea că Andreas Karidis ar fi sfârșit în sărăcie, locuind în ultimii ani ai vieții sale într-o modestă cămăruță din turnul-clopotniță al bisericii Bărboi. Catagrafia din 1863 a bisericii consemnează însă o realitate diferită: în incinta bisericii sunt amintite „ O pereche de case de vălătuci pe temelie de piatră, acoperită cu șindrilă, cuprinzătoare de 5 odăi, cu ușile și ferestrele lor, precum și o șură în dosul caselor, de scânduri și veche, în care case locuiește un arhitect grec ce au lucrat la clopotnița bisericii, fără a plăti vreo chirie¹¹⁰. Deci arhitectul nu a locuit în turnul porții, așa cum se spune de obicei, ci în casa de alături, modestă, dar destul de încăpătoare.

*

La 1811, când s-a făcut catagrafia averii mănăstirii Bărboi, este amintită „o clopotniță cu un clopot mare și unul mic”¹¹¹. La acea dată, informația se referea la biserica veche, anterioară anului 1840. Clopotele au putut fi însă refolosite în clopotnița nouă.

Pe clopotul cel mare din actuala clopotniță se află o inscripție în limba slavonă, care arată că acesta „cântărește 30 punduri 24 turnat acest clopot în Moscova, în uzina Dimitrie Samghina”. Clopotul este însă mai recent, întrucât turnătorii de profil de la Poceaev (Rusia) a fost înființată mult mai târziu¹¹².

Privitor la clopotele de la Bărboi, s-a păstrat o adresă către Ministerul Cultelor, din 13 iunie 1868, în care se arată că „sunt câteva zile de când s-au rupt două pante de fier de la stratul clopotului cel mare de la această biserică, încât deloc nu se poate trage acel clopot. La al doilea clopot s-a slăbit stratul, care trebuie iarăși strâns”¹¹³. În final se solicita ajutor pentru repararea clopotului.

La 30 iulie 1868, parohul bisericii Bărboi înainta o adresă către Ministrul Cultelor, prin care arăta că a sperat să poată face repararea clopotelor din bugetul cheltuielilor mărunte: „M-am adresat la un clopotar expert, care observând de aproape lucrul, a cerut 19 galbeni pentru a face din nou cele două pante de fier rupte de la clopotul cel mare, să refacă și să strângi stratul celui de-al doilea, ce se clătește, să așeze pe cel mic ce stă foarte rău și să puie un stâlp în mijlocul grinzii pe care stau amândouă clopotele cele mari cu câte un capăt, pentru că grinda este de brad, distanța forței cam mare, greutatea însemnată, încât într-o zi pot cădea ambele clopote cele mari, amenințând astfel cu mare pericol pe trăgătorii lor”¹¹⁴. Bugetul bisericii era de numai 22 lei, așa că preotul solicita fonduri de la Minister, precum și ca devizul să fie întocmit de arhitectul Cugler.

¹¹⁰ *Catagrafie de binale și starea Mănăstirii Bărboi* (1863), DJANI, Mitropolia Moldovei, dos. 89/1863, f. 23-24.

¹¹¹ Constantin N. C. Tomescu, *Diferite știri din arhiva Consiliului eparhial Chișinău*, p. 92. În „Arhivele Basarabiei”, an IV, nr. 2, aprilie-iunie 1932, Chișinău, 1932, p. 92.

¹¹² În localitatea Poceaev (Rusia) clopotnița mănăstirii a fost construită între 1861 și 1869 după proiectul arhitectului Rastarganov. Are o înălțime de 65 de metri și poate fi văzută de la mare distanță pe colina Poceaev care la rândul ei are 70 de metri înălțime. Clopotnița are mai multe etaje și este construită separat de biserică. La etajul al treilea se află clopotele turnate în 1886 în Rusia, în renumitele ateliere ale lui Samghin.

¹¹³ Parohia Bisericii Bărboi, dos. 4, f. 99 (concept).

¹¹⁴ Parohia Bisericii Bărboi, dos. 4, f. 109.

S-a păstrat și un contract, din 2 decembrie 1868 prin care Filotei Manolovici s-a învoit cu parohul Știubei a face din nou două pante de fier ce sunt rupte la clopotul cel mare și de a așeza bine statul său; a repara și a strânge bine stratul celui de-al doilea clopot și de a așeza bine clopotul cel mic, pentru suma de 10 galbeni¹¹⁵. Banii au fost dați, prin mandat, de Ministru (D. Gusti, la 9 august 1868, București)¹¹⁶.

IX. CASA PAROHIALĂ

Casa Parohială este situată în partea de vest a incintei, aproape de turnul porții. Este o clădire din cărămidă pe temelie de piatră. Aceasta este inclusă în *Lista monumentelor istorice* având codul IS-II-m-B-03730.02. Aceasta este reprezentativă pentru arhitectura ieșeană vernaculară din primele decenii ale secolului al XIX-lea¹¹⁷.

Casa este o clădire aproape pătrată (15,70 x 14,25 m), având fațada spre răsărit (Fig. 49-52). Un indiciu de vechime este înălțimea foarte joasă a primului nivel. În loc de parter și etaj, se poate considera că inițial a fost o clădire cu demisol și parter înălțat. De aceea, în formula inițială, exista un acces direct la etaj, realizat pe exterior, prin intermediul unei scări de lemn ce urca într-un foișor (*portic*), amplasat median pe fațada clădirii. Aceasta conferea o notă de pitoresc întregii clădiri, accentuată de acoperișul de șindrilă tipic pentru casele din Iași în prima jumătate a secolului XIX, care avea o înălțime mai accentuată și streșinile foarte evazate.

În catagrafia de la 1863 este amintită „o pereche de case în care locuiește egumenul, este zidită de cărămidă pe temelie de piatră, care se cuprinde în 6 odăi sus și 4 jos, cu antreu și săliță, din care 3 odăi și antretul sunt zugrăvite și cu dușumele pe jos, cu bagdadii, însă numai cele de sus, cu ferestrele și ușile trebuitoare și acoperite cu șindrilă, precum și cu balcon din față”¹¹⁸.

Ca organizare a spațiului interior, s-a spus că această clădire avea un hol transversal, care asigura accesul în încăperile laterale (câte trei odăi de fiecare parte). Compartimentarea originală a suferit modificări în diverse epoci. Încăperea centrală, cu trei ferestre spre est, avea o lățime prea mare pentru a fi un simplu hol (5,70 m, față de 5,00 m cât au încăperile învecinate). Această cameră avea dimensiunile unui salon (lungimea de 10,85 m). Din acest punct de vedere, funcționalitatea camerelor poate fi reevaluată.

În partea din spate, la exteriorul clădirii era alipită o pivniță (4,00 x 4,70 m). Separat de clădire, alipit de zidul de incintă din spatele casei se afla o anexă (acareturi) cu lungimea de 15,80 m, unde se afla o bucătărie (5,70 m x 4,00 m) cu plită și cuptor, alături de o încăpere cu funcția de magazie. În rând cu acestea era situată și latina.

În toamna anului 1834, în această clădire a fost întemeiată prima Școală de Fete din Moldova. În privința alegerii sediului Școlii, se arată că localul din incinta bisericii Sf. Ilie nu era propriu, iar cel de la biserică Dancu ar putea fi construit începând cu primăvara anului

¹¹⁵ Parhoia Bărboi, dos. 4, f. 146.

¹¹⁶ Parhoia Bărboi, dos. 4, f. 157.

¹¹⁷ Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *Iașii vechilor zidiri, până la 1821*, ediția I, Editura Junimea, Iași, 1974, p. 347-353.

¹¹⁸ *Catagrafie de binale și starea Mănăstirii Bărboi (1863)*, DJANI, Mitropolia Moldovei, dos. 89/1863, f. 23.

următor, „se găsesc însă goale casele parohiale de la Bărboi”¹¹⁹. Maica directoare (Suzana Zagură) și maica ajutătoare urmau să locuiască în încăperile aceleiași clădiri. Încă de la înființare Școala a fost pusă sub protecția Doamnei Smaranda, soția lui Mihail Sturdza.

Pe peretele exterior al acestei case a fost amplasată o placă de piatră cu următoarea inscripție: „Această casă-monument istoric s-a restaurat în întregime cu stăruința, osteneala și directa îndrumare a Înalt Prea Sfințitului Teoctist, arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei, între anii 1982-1986, cu fondurile acordate de Sfânta Mitropolie”. Dedesubtul ei se află o placă de marmură albă, de dimensiuni mai mici, cu altă inscripție: „Aici a funcționat primul „*Institut pentru Învățătura Fetelor*” din Moldova, înființat de Mihail Sturza-Voevod în noiembrie 1834”.

X. OBELISCU BISERICII SF. VINERI (1895)

În incinta bisericii Bărboi se află un obelisc de piatră, cu vechea stemă a orașului Iași (un mic turn „roman”), a cărei inscripție arată că acesta a fost „ridicat de Primăria Iași în amintirea Bisericii Sft. Vineri, la 1895” (Fig. 53). După cum vom vedea, amintita biserică, ce se afla în apropierea Halei, a fost un lăcaș de cult important pentru istoria medievală a orașului Iași. Înaintașii au considerat că memoria acestui lăcaș merita să fie păstrată.

În 1877 s-a decis ca pe locul unde a fost sfânta masă a altarului bisericii „să se ridice un monument de zid de cel puțin 3 stânjeni pătrați, înconjurat cu grilaj și deasupra cu o cruce”. Monumentul a fost realizat cu mare întârziere, abia 15 ani mai târziu; după cum se vede, forma sa este oarecum diferită față de cea descrisă inițial în documente.

S-a păstrat o imagine în care se vede locul în care era amplasat monumentul, în contextul Pieței Sf. Vineri (Hala Mare) (Fig. 54). În momentul în care s-a decis construirea blocului amintit, s-a luat măsura mutării obeliscului într-o zonă protejată. Incinta bisericii Bărboi corespundea unei asemenea cerințe.

A existat, la un moment-dat, intenția de a amenaja la Bărboi un *Lapidarium*, în care să fie aduse mai multe pietre funerare și fragmente de piatră de la vechi construcții religioase, care se aflau prin incintele diverselor biserici din oraș. Ulterior s-a renunțat însă la această inițiativă.

*

Biserica Sf. Vineri a fost monumentul care dat numele străzii devenite astăzi Bd. „Anastase Panu”¹²⁰. O cunoscută stampă realizată de J. Rey, la 1845, înfățișează animata uliță comercială Sf. Vineri, iar în planul îndepărtat poate fi observată și silueta bisericii lui Nestor Ureche (Fig. 55). Mănăstirea era amplasată în dreptul mănăstirii Sf. Sava; pe locul ei s-a înălțat blocul care adăpostea restaurantul „Dunărea”.

¹¹⁹ Școala Normală de Învățătoare „Mihail Sturdza” din Iași (1834-1835), Presa Bună, Iași, 1935.

¹²⁰ N.A. Bogdan, în *Orașul Iași. Monografie istorică și socială ilustrată*, ed. a II-a, Iași, 1915, p. 197-198.

Aceasta a fost construită în primii ani ai secolului XVII de vornicului Nestor Ureche, pe locul unei biserici mai vechi, de lemn, cu hramul Sf. Ioan¹²¹. Ctitorul a cumpărat mai multe terenuri pentru a realiza suprafața necesară unei ctitorii importante. Probabil că în această biserică a fost înhumat și cronicarul Grigore Ureche, fiul lui Nestor. Nu s-au păstrat însă pietre funerare ale membrilor familiei Ureche.

La 1610, în domnia lui Simion Movilă, Nestor Ureche a închinat biserica sa la mănăstirea Sf. Ecaterina de la Muntele Sinai¹²². Ctitorul a construit și dughene cu vad comercial la ulița Sf. Vineri, una dintre cele mai prospere artere comerciale ale Iașului (fiind situat în apropiere de Târgul Vechi și de Vama Domnească). Închirierea acestor dughene asigurau o bună sursă de venituri pentru mănăstirea Sf. Vineri.

Vreme de secole, mănăstirea a fost locuită de călugări greci, care administrau moșiile și dughenele închinat la Muntele Sinai, pentru ca din veniturile acestora să poată fi sprijinită existența comunităților creștine din Peninsula Arabică. Această mănăstire găzduia, de obicei, pe negustorii *en-gross*-iști care aduceau în capitala Moldovei cantități mari de mărfuri orientale. Documentele și inscripțiile privitoare la această mănăstire sugerează existența unui mediu foarte cosmopolit.

Înfățișarea vechii biserici Sf. Vineri (Sf. Paraschiva) este cunoscută din releveele realizate de arhitectul Ștefan Emilian, la 1877¹²³. Era o biserică simplă, de plan treflat, cu turlă pe naos și un turn-clopotniță adosat la partea de vest, spre uliță. Ferestrele puține și de mici dimensiuni stau mărturie pentru vechimea construcției. Surprinde turla de pe naos, care nu urma modelul moldovenesc, ci era construită pe modelul bisericilor din Valahia. Probabil că partea superioară a făcut obiectul unei refaceri ulterioare.

În 1863, mănăstirile închinat au fost expropriate și lipsite de vechile mijloace de întreținere. Biserica Sf. Vineri a ajuns curând într-o stare destul de șubredă. În anul 1872 deja se discuta despre necesitatea demolării bisericii. Incendiul din 1874 a agravat situația. Biserica a fost demantelată în anii 1879-1880¹²⁴. Piatra de construcție rezultată din demolarea pereților bisericii a dobândit diverse destinații. Patru „coșuri” (cărufe) au fost date Primăriei Bârnova, pentru construirea unei biserici în localitate. O altă cantitate a fost pusă la dispoziția grădinarului-șef al orașului, care amenaja Grădina Primăriei, pe str. Lăpușneanu, vizavi de biserica Banu.

În incinta bisericii se afla un cimitir în care se păstrau mai multe inscripții funerare vechi¹²⁵. După dezafectare, osemintele au fost reînhumate în cimitirul de la Galata (Sf. Vasile). Pietrele cu inscripții au ajuns, în anul 1925, în incinta Mănăstirii Golia, unde

¹²¹ Maria Magdalena Szekely, *Neamul lui Nestor Ureche*, în *AIIIX*, Iași, XXX, 1993, p. 666 și nota 76; Maria Magdalena Szekely, *Note despre bisericile Sf. Vineri și Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul din Iași*, în „Studii și materiale de istorie medie” (*SMIM*), XIX, 2001, p. 31-38.

¹²² Adrian Marinescu, Legături ale domnitorilor români cu Sinaiul, *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian”*, Editura Universității din București, anul VII, 2007, pp. 232-244. Dintre mănăstirile ieșene, a mai fost închinată la Muntele Sinai și mănăstirea Frumoasa.

¹²³ G. Balș, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1933, p. 62.

¹²⁴ Aurica Ichim, *Cum a fost dărâmat un monument istoric: Mănăstirea Sf. Vineri din Iași*, „Monumentul”, 2003; Aurica Ichim, *Trei biserici ieșene dispărute: Dancu, Sfânta Vineri și Sfântul Ilie*. Catagrafiile averilor secularizate la 1863, *Monumentul*, vol. XII, pp. 411-424; Vasile Sărman, *Altare cu candele stinse din Iașul de altădată*, prefață de Marius Chelcu, Editura Timpul, Iași, 2009.

¹²⁵ N. Iorga, *Inscripții și însemnări din bisericile Iașului*, Socec, București, 1907.

funcționa Muzeul Municipal. După 1955, câteva dintre acesta au ajuns în colecția Muzeului de Istorie a Moldovei de la Palatul Culturii.

The Bărboi Church – The “Vatoped of Moldavia”.
History and Architecture Study
Abstract

The Bărboi Church (celebrating *Apostles Peter and Paul*) in Iași is a mid-19th century architectural compound enjoying the statute of historical monument. The church was built during the years 1841-1844 on the place of a church constructed in 1615 by judge Ursu Bărboi, an ancestor of the Sturdza family. The Bărboi monastery compound was permanently considered by the Commission for Historical Monuments, which also financed and coordinated in several phases the consolidation and restoration works undertaken thereto in: 1945-1949, 1863-1968, 1984-1988. This shows the special interest of the Commission for the Bărboi Church, an interest which exceeds the simple regional or local importance. The most recent research pointed out new elements regarding the architecture and painting of the church. Uniqueness elements as well as the inclusion within a signifying series were pointed out. Analogies to the Vatoped Church of Mount Athos offers a new perspective, situating the monument in the horizon of the Romanian-Greek common cultural heritage. This provides the grounds for a reassessment of the Bărboi church as a historical and architectural monument. We consider that these accumulated elements as valuable enough so to propose the National Commission to classify the architectural compound of the “Bărboi Church” in Iași within the monuments of Category ”A”.

Keywords: *Sturdza Family, Athos Mount, Grigore Irinupuleos, Andreas Caridis, historical monument*

Fig. 3. Ctitori din familia Sturdza. Pictură în ulei păstrată în biserica de la Miclăușeni (jud. Iași)

Fig. 4. Alexandru Sturdza de la Miclăușeni, cel care a făcut donația de 30 de galbeni pentru masa altarului Bisericii Bărboi (tablou în biserica de la Miclăușeni)

Fig. 5. Costache Sturdza de la Ruginoasa, cel care a făcut mausoleul părinților săi, vistiernicului Săndulache Sturdza și domnița Zoe Moruzi

Fig. 6. Stema Sturdzeștilor (ramura Ruginoasa) pe mausoleul familiei din biserica Bărboi

Fig. 7. Domnitorul Ioniță Sandu Sturdza, primul „domn pământean” (1822-1828)

Fig. 8. Piatra de mormânt cu stema domnitorului Ioniță Sandu Sturdza (1842) în interiorul bisericii Bărboi

Fig. 9. Biserica Bărboi, imagine dinspre NV (2015)

Fig. 10. Biserica Bărboi (c. 1900)

Fig. 11. Deasupra intrării în biserică: „Bunavestire”, hramul katolikonului de Vatoped și „Sfinții Petru și Pavel”, hramul bisericii Bărboi

Fig. 12. Deasupra intrării în biserică Mănăstirii Golia: „Bunavestire”, hramul Vatopedului încadrând stema Moldovei (capul de bour). Deasupra acvila bicefală bizantină

Fig. 13. Biserica Bărboi, fațada de Nord

Fig. 14. Biserica Bărboi, fațada de Nord

Fig. 15. „Roata lumii” pe piatra de mormânt a lui Fermonius Filaret Anastasie (1850).
O temă iconografică prezentă în *Erminia* lui Dionise de Furna (Muntele Athos)

Fig. 16. Veduta mănăstirii Vatoped pictată pe balustrada cafasului bisericii Bărboi (c. 1840)

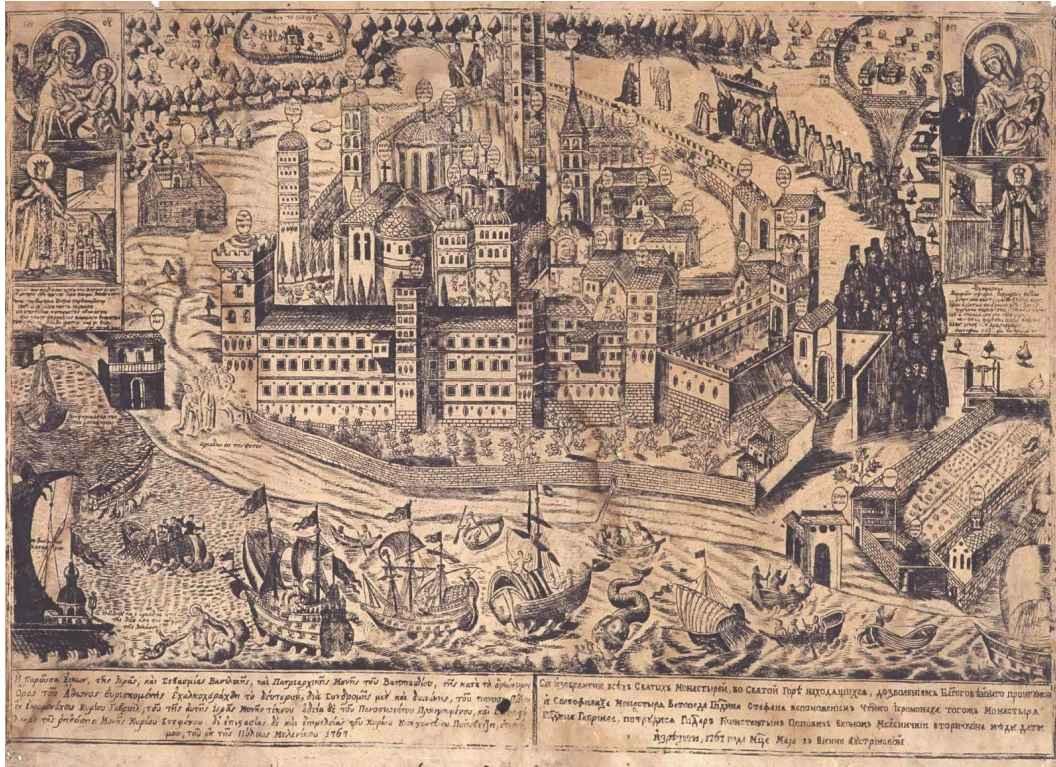

Fig. 17. Mănăstirea Vatoped, gravură, Viena, 1767

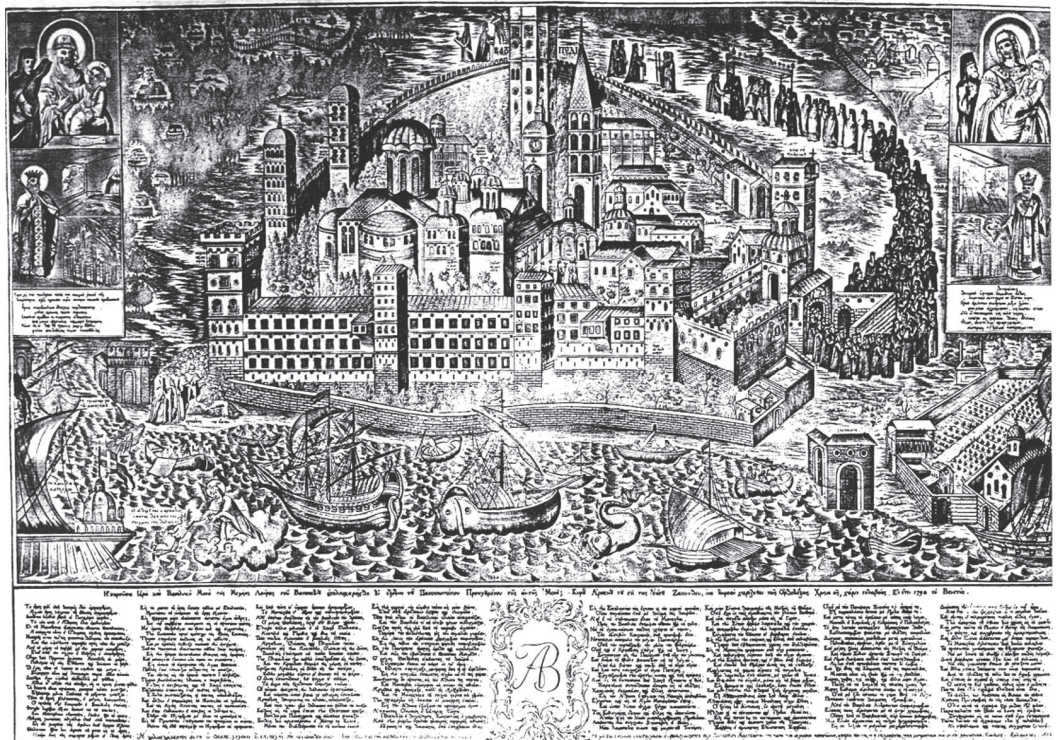

Fig. 18. Mănăstirea Vatoped, gravură, Veneția, 1792.

Fig. 19. Pronaos nord: Sfinți Athoniți

Fig. 20. Pronaos nord: Sfinți Athoniți

Fig. 21. Pronaos nord (acrosoliu) Arhanghelul Mihail, după un model de la Muntele Athos

Fig. 22. Archangel Michael, Mount Athos, litografie, 1858

Fig. 23. St. Mihail de Guido Reni (1633), prototipul îndepărtat al picturii murale de la Bărboi

Fig. 24. Portretele votive înainte de restaurare (1980) Aghios Ioanikie și Mitropolitul Grigore Irinupoleos. Pisania grecească interioară, pictată la 1841.

Fig. 25. Aghios Ioanikios (pictura veche)

Fig. 26. Patriarhul Teoctist (pictura nouă)

Fig. 27. Grigore Irinupoleos
Portret de La Bârboi (1841)

Fig. 28. Grigore Irinupoleos
Portret de la Golia (1839)

Fig. 29. Icoana de hram din catapeteasmă:
Sf. Apostoli Petru și Pavel

Fig. 30. Icoana Sf. Apostoli Petru și Pavel ferecată în
argint la 1842 de mitropolitul Grigore Irinupoleos

Fig. 31. Maica Domnului cu Pruncul, ferecată în
argint la 1810, pe când mobila vechea biserică.

Fig. 32. Maica Domnului Esfagmeni de la
Mănăstirea Vatoped (Muntele Athos)

Fig. 33. Icoana punerii în raclă a Brâului Maicii Domnului, ferecată în argint de logofătul Dimitrie Sturdza și soția sa Elena Baș, la 1848

Fig. 34. Icoana „Înălțarea Domnului” de la Bărboi

Fig. 35. Sf. Dimitrie de Rostov, icoană de la biserica Bărboi

Fig. 36. Sf. Dimitrie de Rostov (Rusia), un posibil model

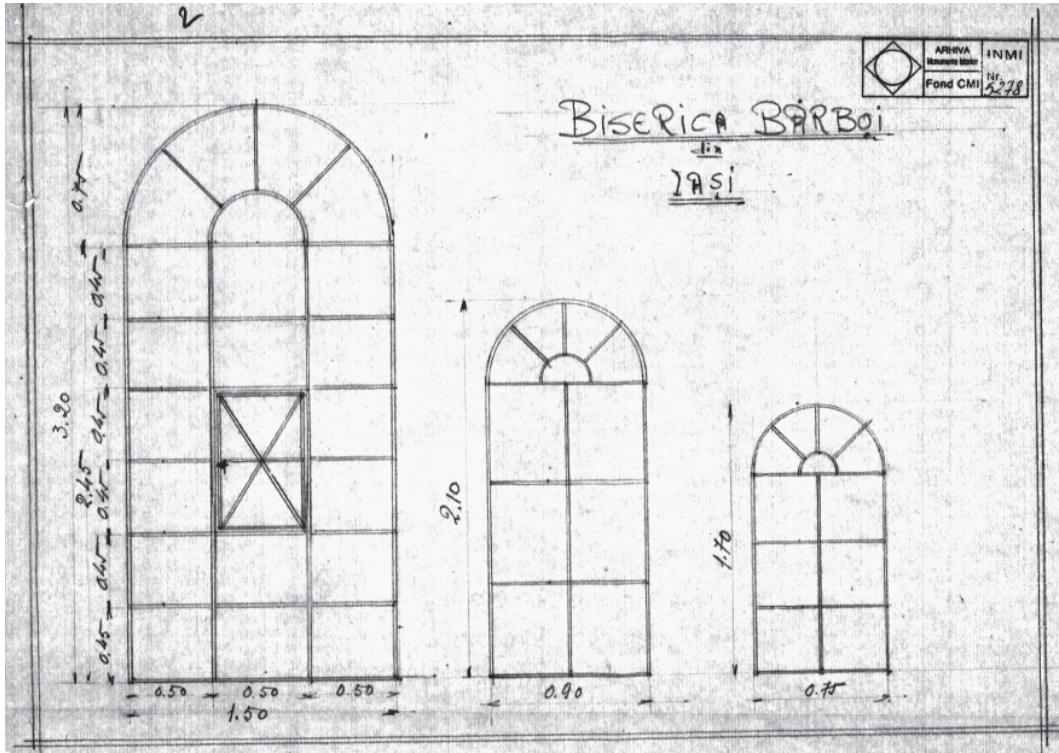

Fig. 37. Proiect pentru refacerea tâmplăriei ferestrelor din metal (INP 1926)

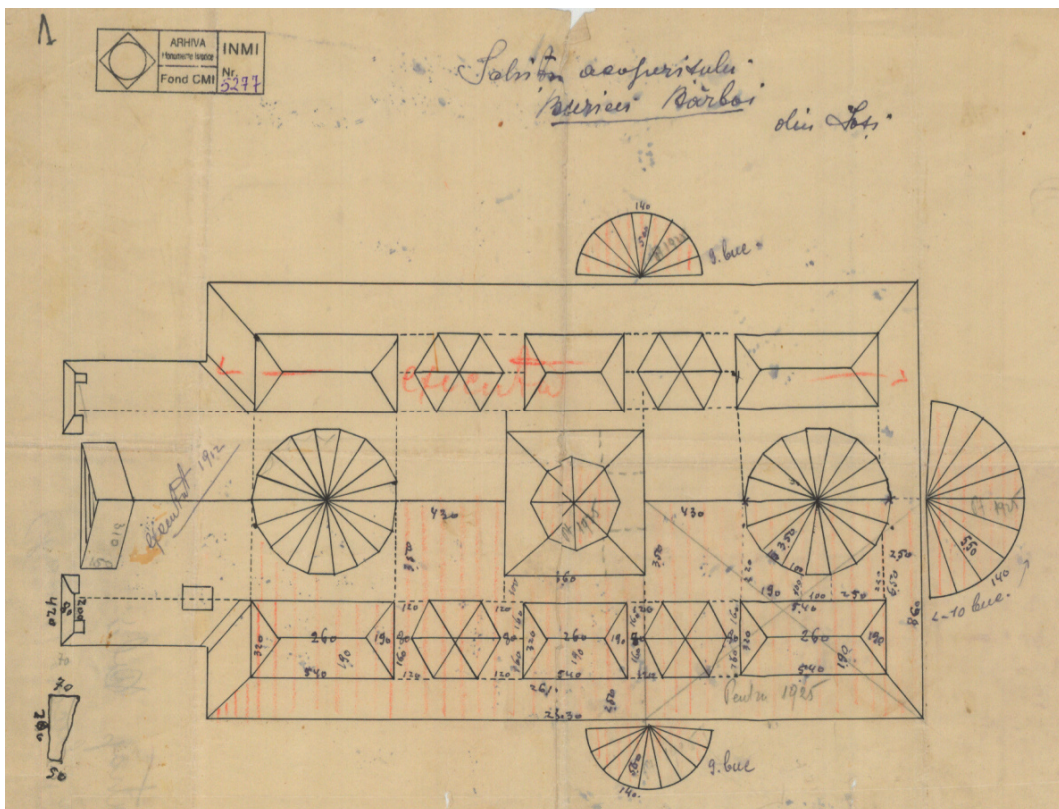

Fig. 38. Proiect pentru refacerea acoperișului bisericii (INP 1925)

Fig. 39. Restaurarea bisericii Bărboi (c. 1980). Vedere dinspre nord-vest

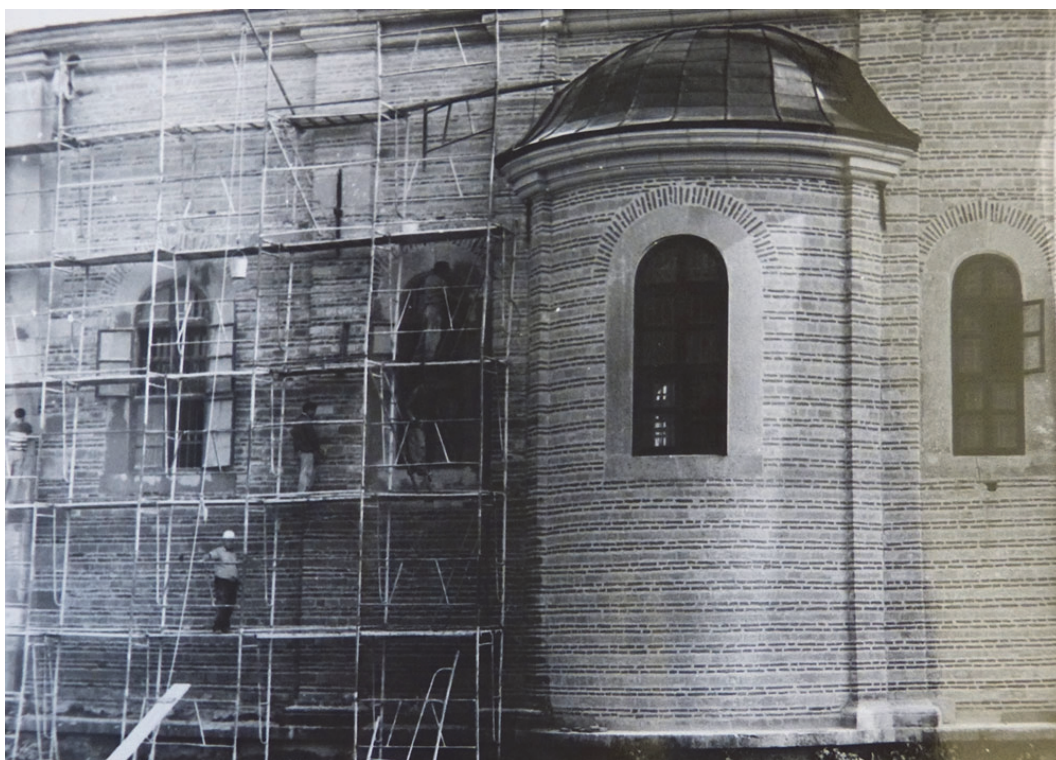

Fig. 40. Restaurarea bisericii Bărboi (c. 1980). Fațada de sud.

Fig. 41. Turnul de intrare al bisericii Bărboi, în restaurare (c. 1980)

Fig. 42. Restaurarea zidului de incintă al Bisericii Bărboi (c. 1980)

Fig. 43. Cişmeaua de la biserica Bărboi. Vedere dinspre sud.

Fig. 44. Cişmeaua de la biserica Bărboi. Vederea conductelor metalice

Fig. 45. Cișmeaua de la biserica Bărboi.

Fig. 46. Cișmeaua de la biserica Bărboi.

Fig. 47. Turnul de intrare al bisericii Bărboi, vedere dinspre exterior (c. 1980)

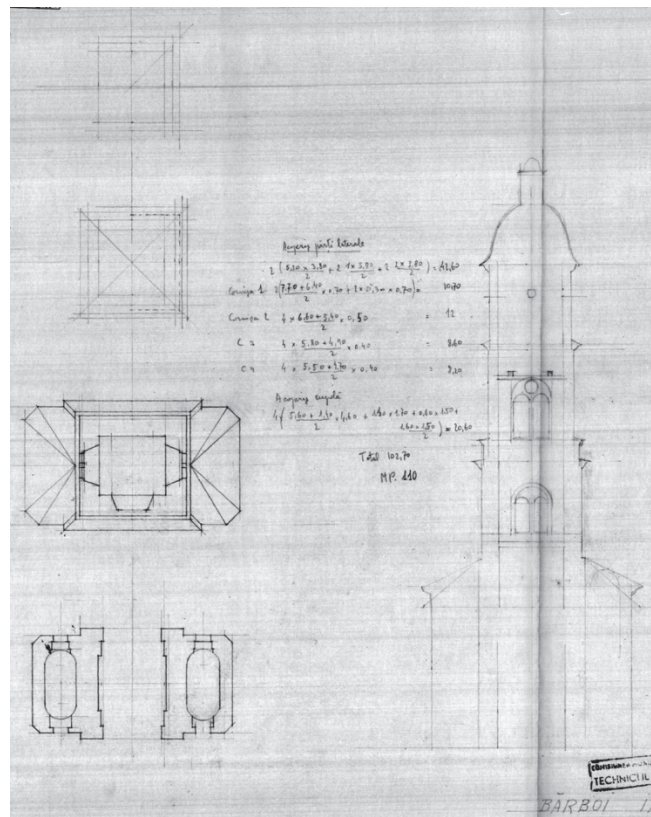

Fig. 48. Schițe și măsurători făcute în vederea restaurării turnului bisericii Bărboi

(Arhiva Comisiei Monumentelor Istorice)

Fig. 49. Fosta Școală de Fete (foto 1935)

Fig. 50. Casa parohială a bisericii Bărboi, fațada de est.

Fig. 51. Fosta stăreție a Mănăstirii Bărboi, vedere dinspre sud-est

Fig. 52. Fosta stăreție a Mănăstirii Bărboi, vedere dinspre est

Fig. 53. Obeliscul care marca locul mesei altarului bisericii Sf. Vineri de la Hală

Fig. 54. Obeliscul bisericii Sf. Vineri pe amplasamentul său inițial

Fig. 55. Ulița Sf. Vineri, 1845, stampă de J. Rey (cu biserica în fundal)